
HIERONYMUS
ANDOVER-HARVARD
THEOLOGICAL LIBRARY

KARAKTER DER CATECHESE

P1

REDE
GEHOUDEN BIJ DE OVERDRACHT VAN HET RECTORAAT
DER THEOLOGISCHE SCHOOL, DEN 6en DECEMBER 1900

DOOR

P. BIESTERVELD

KAMPEN — J. H. KOK — 1900

Ex Libris
J. P. de Bie.

HET KARAKTER DER CATECHESE

HET KARAKTER

DER CATECHESE

REDE

GEHOUDEN BIJ DE OVERDRACHT VAN HET RECTORAAT
DER THEOLOGISCHE SCHOOL, DEN 6en DECEMBER 1900

DOOR

P. BIESTERVELD

KAMPEN — J. H. KOK — 1900

In breederen vorm dan zij werd uitgesproken, geef ik mijne rectorale oratie van 6 December j.l. in het licht. Over het belang van het onderwerp, immers mee aan de goede inrichting der Catechese hangt het bestaan en de bloei der kerken, is de ontwikkeling der gedachten hier en daar breeder, dan voor eene redevoering strikt noodzakelijk was.

Drage dit geschrift er toe bij op het gewichtig belang der Catechese steeds meer de aandacht der Dienaren des Woords te vestigen, en bevordere het hare goede inrichting.

P. BIESTERVELD.

KAMPEN, *December 1900.*

SNELPERSDRUK — J. H. KOK — KAMPEN.

Het Christendom is de religie voor allen, man en vrouw, heer en knecht, volwassene en kind. Zijn evangelie is voor ieder tot wie het komt bestemd, van wat stand of leeftijd hij zij; zijne verlossing bedoelt heel het leven, in al zijne hoogte en breedte en diepte, vrij te maken van de banden des doods.

Daarin betoont het Christendom de ware religie te zijn. Alle stelsel van wijsbegeerte is er alleen voor den denker, die den philosoof weet te volgen in de hooge vlucht zijner ideeën. Dikwijls ziet dan ook menige richting uit de hoogte op het ouderwetsche Christendom neer, dat alleen voor dompers en kinderen geschikt is, die het diep wijsgeerige van de mannen der negatie niet kunnen verstaan. Ook de valsche godsdiensten, al willen zij alle belijders van hunne leer beheerschen, hebben hunne mysteria voor de ingewijden bewaard en zijn noch volksreligie, noch wereldgodsdienst.

Als smaad valt af te wijzen het beweren, dat het Christendom voor den denker niets te zeggen heeft. Het tegendeel is waar. Het geeft der philosophie de hoogste vragen met hare beantwoording. Het bespreekt alle mysterieën, waarover de wereldwijzen hebben gepeinsd alle eeuwen door, en nog veel meer, waaraan zij nooit hebben gedacht. Het biedt eene oplossing aan van het groote wereldraadsel, die in geen menschen-

hart is opgeklommen. Niemand zal de kennisse Gods in Christus volkomen kunnen omvatten of ten volle verstaan. Vandaar dat het Christendom van geen enkel gebied kan worden buitengesloten, en dat het altijd staat naar de bijeenvergadering van allen en alles onder Christus als het eenige Hoofd.

Valt dus als leugen af te wijzen de beschuldiging, dat het voor den denker niets heeft — als lof, als waarheid moet aanvaard, het zeggen, dat het ook voor den eenvoudige, ja zelfs voor het kind geschikt is. Het onderricht de diepste vraagstukken, maar ook zoo, dat het kind begrijpen kan waar het om gaat, al kan het nog niet al den omvang van het geopenbaarde bevatten. Zelfs sprak de Heiland het zoo vaak met spot ontvangen en toch zoo het .Christendom teekenende woord: ik dank u Vader! Heere des hemels en der aarde! dat gij deze dingen voor de wijzen en verstandigen verborgen hebt en hebt dezelve den kinderkens geopenbaard.

Geheel naar zijnen aard en bedoelen gaat het Christendom dan ook in zijne onderwijzing tot de kinderen der gemeente uit. Het wil het Woord bediend zien te midden van de vergaderde gemeente, waartoe ook de kinderen der gemeente behooren. En het eischt ook van de geinstitueerde kerk, dat zij naast de onderwijzing in het gezin en op de school, door kerkelijke Catechese de jeugd der gemeente in de belijdenis en het leven der kerk onderrichte, opdat de kinderen der gemeente straks tot de uitoefening van alle rechten en plichten aan het lid zijn van het lichaam van Christus verbonden, bekwaam mogen wezen.

In deze ure wil ik trachten *het karakter van de Catechese* u te doen kennen. Daartoe ga ik eerst met u na, hoe dit in de historie is opgevat; dan hoe het naar onze Gereformeerde belijdenis dient te worden omschreven, en eindelijk van welken invloed onze beschouwing over het karakter der Catechese moet zijn voor de bepaling van hare stof en methode.

I.

De Catechese is eene instelling van beslist christelijk karakter. Buiten het Christendom wordt niets van dien aard gevonden. Allerminst bij de heidensche volkeren. Ook misten zelfs de classieke cultuurvolkeren van het Heidendom geheel de individueele vorming in de algemeene paedagogiek. De Staat was bij de ouden de eenige sociale vorm der cultuur. En waar de paedagogiek bij hen sociaal en niet individueel werkte, was de opvoeding voor den Staat de eenig mogelijke. In den grond waren de goden, staatsgoden; de zedelijkheid en vroomheid waren staatkundige deugden; die deugden te betrachten was echt patriotisme. 1)

Het Kastenwezen bij sommige heidensche volkeren, beperkte de opvoeding tot hen, die tot de priesterkaste behoorden, omdat deze alleen de traditie kenden en de wetenschap overleveren konden. Dit was zoowel bij de Egyptenaren als bij de Indiërs het geval. Alle wetenschap was esoterisch. Zelfs de philosophie en poëzie der Indiërs bleef voor de niet-priesters een verborgen schat.

De *Perzische* opvoeding weer was beslist aristocratisch; allen die met de handen arbeidden waren van het onderwijs buitengesloten.

1) Vgl. Karl Schultze, Evangelische Volksschulkunde, 1893. p. 5 en 33 vv.

Meer dan bij eenig ander volk werd, gelijk reeds werd opgemerkt, bij *de Grieken* de opvatting gehuldigd, dat alle onderwijs en opvoeding bedoelde goede burgers voor den Staat te vormen; eene gedachte, die in den nieuweren tijd bij verschillende richtingen weer opdook. Van zelf staat dit in nauw verband met de leer der Grieken over het wezen en de bestemming van den mensch. Aristoteles definieert den mensch als een wezen geschapen voor den Staat. Plato geeft als taak van de opvoeding aan: de opleiding tot deugd, die den wensch en het streven werkt om een volkomen burger te worden, die weet rechtvaardig te regeeren en te gehoorzamen. De Staat is het einddoel. De Staat berooft, naar het ideaal van Plato, den enkele geheel en al van zijne vrijheid. De Staat bepaalt het beroep dat ieder zal uitoefenen; de Staat voedt zelf de kinderen op, die onmiddellijk na de geboorte aan de moeder moeten ontnomen worden, want de vrouw is er alleen om voor den Staat gezonde kinderen voort te brengen; de Staat heeft ook alleen het recht van eigendom, dus geheel en al Staatssocialisme, ziedaar het Platonisch ideaal. De hoogste bestemming en de eenige waarde van den mensch is dat hij zij: Staatsburger.

Ook bij *de Romeinen* was het leven in en voor den Staat het groote doel van alle opvoeding en onderwijs. In methode was er echter tusschen Grieken en Romeinen een belangrijk verschil. Bij de laatsten was de opvoeding in huis de grondslag voor de vorming tot burger van den Staat en bezat de vader absolute autoriteit over zijne kinderen. Toch was ook hier alles in dienst van het zoo even aangegeven doel. In huis strenge tucht; naast de oefening van den geest eene militaire dressuur van het lichaam, maar beide om de zelfverloochening als burger aan te leeren en de virtus et disciplina noodig voor den gehoorzamen dienaar van den Staat, te verwerven.

Geheel anders stond het met *Israël.* De Heere zelf was Israëls vader en opvoeder en de Israëliet had zijne kinderen op te leiden tot de vreeze Gods, die het beginsel is van alle wijsheid (vgl. Job. 28 : 28, Ps. 111 : 10, Spr. 1 : 7). Daartoe moeten de ouders de kinderen onderwijzen in de kennis van des Heeren wet (Deut. 4 en 6). Maar niet alleen moet het gebod des Heeren aan Israëls jeugd worden bekend gemaakt, ook de herinnering aan Gods daden moet levendig blijven bij het nageslacht. (Ex. 12 : 26, 13 : 8, Deut. 4 : 10). Daartoe moeten de gedenkteekenen naar hunne bedoeling verklaard worden (Jozua 4 : 6 en 21); daartoe moet bij het vieren van het Paaschfeest het doel van deze instelling ter gedachtenis aan Israëls verlossing uit Egypte den kinderen aangewezen worden (Exod. 12 : 26 v.v.); daartoe moeten de historische liederen in het geheugen geprent (2 Sam. 1 : 18, Ps. 60 : 1) enz.

Door tuchtiging bij afwijking (Spr. 22 : 15) en door het doen spreken van het voorbeeld en het inscherpen van de leering (Spr. 22 : 6) moest de jeugd op het pad der wijsheid, der vreeze van God worden geleid.

De onderwijzing en opvoeding was bij Israël moreel en religieus van aard, en bedoelde dienaren Gods te kweeken. Daar echter naar den aard der Oud-Testamentische bedeeling Kerk, Staat en Maatschappij niet als onderscheidene levenskringen met eigen levenswet openbaar worden, kan ook de opvoeding zich nog niet splitsen in eene huiselijke, kerkelijke en maatschappelijke en is dus ook de Catechese in engeren zin aan het Oude-Testament vreemd.

Het na-exilische Jodendom stond zeer sterk op eene nauwkeurige kennis van de wet (Joh. 7 : 49). Josephus en Philo beroemen zich er op, dat het onderricht van de jeugd in de wet met veel ijver werd betracht. Reeds ten tijde van Christus vermoedt men, dat er scholen waren, die naast de ouders voor

Meer dan bij eenig ... valle waren er in
opgemerkt, bij *de Grie*... 2e eeuw na C...
wijs en opvoeding ... eren op d...
vormen; eene geda... litie v...
lende richtingen ...
verband met d...
stemming van ... esten worden
als een wez... ardig en kan met Josua
van de op... Hoogepriester van dien naam, die
en het ... . Zoo zouden dus reeds ten tijde van
weet ... hebben bestaan om de wet te doen kennen
het ... den te leeren oefenen, tot den tijd dat men ver-
en... as al hare geboden te houden.

b... het *Nieuwe Testament* moge geen bepaald bevel van kerkelijke Catechese hebben gegeven, toch zijn er sporen te over, die duidelijk genoeg naar hare noodzakelijkheid en ook naar haar aanvankelijk bestaan heenwijzen.

Zij het dat Matth. 28 : 19 en 20 hiervoor geen directen dienst doen kan, daar hier sprake is van een maken tot jongeren dat tot stand komt door βαπτίζειν en διδάσκειν toch leert zeker ook dit woord, dat „doopen" niet alleen genoeg is, maar ook „onderwijzen" noodig wordt geacht om de volkeren tot discipelen van Jezus te maken. Steeds gaat in het Nieuwe Testament echter onderrichting in de beteekenis van het verlossingswerk van Christus en opwekking tot boete en geloof, aan den Doop der volwassenen vooraf (vgl. Hand. 2 : 41 en 42; 8 : 12). Duidelijk geschiedt dat voor den Doop bij den kamerling naar Hand. 8 : 30vv.

Maar al is er ook geen bepaald bevel, het is gelijk Achelis zich hierover uitspreekt: „eines positiven Gebotes Christi bedürfen wir nicht für den Katechumenat, da die *Natur der*

1) Vgl. E. Schürer, Gesch. des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi, 1898. II, p. 423.

Sache, das Wesen des Christentums selbst, insonderheit das Wesen des christlichen Glaubens, mit unabweislicher Dringlichkeit den Proselytenkatechumenat wie den Kinderkatechumenat erheischt." [1])

Indien wij dan ook hier een pleidooi voor de noodzakelijkheid der Catechese hadden te geven, zou zeker het sterkste argument te ontleenen zijn aan het wezen van het Christelijk geloof; een argument, klemmender dan een bewijsgrond aan eenen enkelen lossen tekst ontleend.

Steeds is er dan ook in den een of anderen vorm een catechumenaat in de Christelijke kerk geweest.

De teekening van het catechemunaat der oude kerk verschilt bij de patres op onderscheidene punten. Dat komt doordien zij deze instelling schetsen, gelijk zij in hunne omgeving was ingericht en gehandhaafd werd.

Wat echter het hoofddoel en karakter betreft stemmen zij vrij wel overeen. Het eerste bericht over het catechumenaat vinden wij in de Apologie van Justinus Martyr, terwijl verder Tertullianus, de Constitutiones Apostolicae, Origenes e.a. breeder over deze instelling handelen. De catechumenen werden beschouwd als reeds tot op zekere hoogte tot de kerk te behooren. Zij werden dan ook novitioli et tirones Dei genoemd, omdat zij, gelijk Tertullianus [2]) en Augustinus [3]) het verklaren, op het punt stonden in den staat in te gaan, die hen maakte tot krijgsknechten Gods. De laatste zegt ook van hen: quod signum crucis in fronte habent catechumeni, jam de domo magna sunt; sed fiant ex servis filii. [4]) Eusebius noemt drieërlei klassen van personen in de kerk: ἡγούμενοι, πιστοί en κατη-

1) Practische Theologie, ed. 1898. II, p. 5.
2) De poenitentia c. 9.
3) De Symb. fid. ad Catech. lib. II, c. 1.
4) Tract. XI in Joh.

χούμενοι. De Conciliën van Eliberis en Constantinopel noemen hen reeds Christenen. 1) Reeds spoedig had dan ook de opname in den kring der catechumenen met eenige plechtigheid plaats. 2)

Het catechumenaat duurde van zelf in den eersten tijd korter dan later. Tijdens den arbeid der Apostelen had de Doop zeer spoedig plaats, gelijk met den kamerling, Lydia en den stokbewaarder gezien wordt. Geen wonder. De werking van den Heiligen Geest werd in plotselinge bekeering ten leven, krachtig gezien. Bovendien gold het van velen wat Irenaeus van den kamerling getuigt: a prophetis fuerat praecatechizatus. Later waren het meest allen heidenen, die moesten worden onderwezen. Voor hen was van zelf breedere onderrichting noodig dan voor wie reeds in de wet en profeten thuis was.

Ook later was echter geen tijd als vaste regel bepaald. Clemens Alexandrinus spreekt van drie jaar, terwijl de Constit. Apost. een korteren tijd toelaten. Het Concilie van Elvira (305) bepaalde dat gewezen priesters drie jaar, andere heidenen twee jaar catechumeen moesten zijn. Nicea stelde geen tijd vast, maar drong er op aan den tijdduur niet te verkorten. Bij de toename van het kinder-catechumenaat nam het proselytencatechumenaat in beteekenis af en werd het steeds korter, zoodat zelfs in 610 te Bracara de tijd der voorbereiding op 20 dagen werd gesteld.

Lang heeft men met v. Zezschwitz gemeend, dat het catechumenaat in verschillende klassen moest ingedeeld worden. 3) Het was eene verwarring met het verloop van de boete, in de hand gewerkt door het feit, dat de boetelingen in het Oosten met denzelfden naam genoemd werden als de catechumenen in het Westen. De eersten heetten *ἀκροώμενοι*, de laatsten ook

1) Zie verder Bingham, Origines eccles. 1843. I. p. 29 vv.; II, 256 vv.
2) Bingham II, p. 257 vv.
3) System der Chr. Kirchl. Katechetik. 1863. I, p. 108 v. v.

wel audientes. Toch is het al te kras, als Achelis beweert, dat er in het geheel geen onderscheid bestond. Hij rekent de *φωτιζόμενοι* of competentes reeds tot de *πιστοί*. [1]) Duidelijk worden door Origenes, Ambrosius e.a. de competentes van de catechumeni zoowel als van de *πιστοί* onderscheiden. Zij die tot het Christendom wilden komen, werden na onderzoek catechumeni en na enkele jaren doopcandidaten in engeren zin. Zeer duidelijk spreekt ook Augustinus zich hierover uit, die de competentes noemt hen, die hunne namen hebben opgegeven om den Doop te ontvangen. Geen vier klassen dus, gelijk v. Zezschwitz c.s. willen, maar alleen de onderscheiding hierboven genoemd, die intrad als de geschiktheid voor den Doop begon te blijken. [2])

De gewone gang was dan aldus. Wanneer iemand lust ontving om Christen te worden, dan had hij zich aan te melden bij een diaken. Deze bracht hem tot den bisschop of presbyter, die naar zijnen levenswandel en het motief dat hem dreef onderzocht. Menig beroep sloot van te voren uit. Vervaardigers van afgodsbeelden, wagenmenners, citherspelers, dansers enz. enz., moesten eerst hun beroep laten varen, vóórdat zij konden worden onderwezen. Als het onderzoek gunstig was, begon het voorloopig onderricht, dat wat stof en duur betreft in de verschillende kerken onderscheiden was. In zijn „de catechizandis rudibus" geeft Augustinus aan, waarover dat onderricht diende te loopen. Stof, doel en methode der Catechese en de eigenschappen van den catecheet worden door hem in dit geschrift besproken. Hij wil dat onderwezen worde: 1e de openbaring Gods in de historie in de Schrift verhaald, 2e de wet, 3e de opstanding der dooden en het laatste oordeel. Het doel is (Cap. 4): rudis audiendo credat, credendo speret, sperando amet.

---

1) II, p. 9.

2) Zie verder E. Sachsse, die Lehre von der kirchl. Erziehung. 1897, p. 15 vv.

Als methode staat hij voor: verhalen, alleen door vragen onderbroken als de hoorder vermoeid wordt. Het onderricht moet zich richten naar de ontwikkeling dēr hoorders.

Na dit voorloopig onderricht volgde de opname onder de catechumenen. Zij moesten toenemen in de kennis der waarheid en opgeleid worden tot een waar Christelijk leven. De middelen daartoe waren: het bezoeken van de godsdienstoefeningen des Zondags en in de week, het verkeer met de leden der gemeente, het opzicht van ervaren Christenen en bijzonder onderwijs. Het laatste liep over dezelfde stukken als bij het voorbereidend onderwijs, maar breedvoeriger en vooral behandeld met het oog op de practijk. Zoowel in de Constitutiones Apostolicae als bij Ambrosius en Augustinus wordt nadrukkelijk onderscheid gemaakt tusschen het onderwijs der audientes en der competentes. Later vindt men dit niet meer, toen de voorbereiding der competentes al korter werd. De tijd van het competentes zijn werd hoe langer zoo meer gewijd aan de liturgische verrichtingen van de abrenuntiatio diaboli, confessio peccatorum, exorcisme enz. In den bloeitijd van het catechumenaat vormden de regulae fidei of de doopssymbolen de stof voor het onderwijs der competentes. De wijze waarop deze regulae fidei in de onderrichting werden behandeld, kan men leeren kennen uit de catechetische verklaringen van de doopssymbolen door Cyrillus van Jeruzalem, de Gregorii, Ambrosius, Rufinus, Augustinus, Ildefonsus e.a.

Kort vóór den Doop werd de leer van dit sacrament uiteengezet, terwijl ná den Doop het onderricht nog gegeven werd in de mysteriën van het Avondmaal.

Na de „redditio symboli", het opzeggen van het symbool, had in sommige kerken op Palmzondag, in andere Donderdag voor Paschen, de Doop met velerlei ceremoniën, hier nu niet te beschrijven, plaats.

Nog rest de vraag wie met het onderricht der catechumenen belast waren. Meer dan waarschijnlijk is, dat zij, die arbeidden in de leer ook onderricht gaven aan hen, die voor den Doop werden bereid. Toch werd later dit onderwijs niet alleen door ambtsdragers gegeven. Origenes was jaren lang catecheet zonder dat hij priester was en ook de Constit. Apost. lieten toe, dat een leek dit onderwijs gaf, mits hij in het Woord ervaren en in den wandel eerbiedwaardig was. Sinds 200 na Christus werd echter het onderricht gegeven door den bisschop zelf of door hem aan eenen anderen ambtsdrager opgedragen, meestal aan een presbyter, soms ook aan een diaken. Cyprianus spreekt van presbyteri doctores en stelde den subdiaconus Optatus aan tot doctor audientium.

In den tijd van Augustinus was de diaken Deogratias zeer gezocht voor het onderricht der proselyten, omdat hij daarvoor eene bijzondere gave bezat. Augustinus schreef op zijn verzoek zijn: de catechizandis rudibus. Hem was echter alleen het voorloopig onderwijs opgedragen, terwijl degenen die als catechumenen waren aangenomen van den bisschop of presbyter onderricht ontvingen. Op het concilie van Laodicea (± 360) werd dit voor goed vastgesteld. De catechetenscholen van het Oosten, eerst wel bestemd om de heidenen te onderwijzen, werden meer en meer inrichtingen tot wetenschappelijke uiteenzetting van de christelijke religie ook voor gedoopten, tegenover de philosophische systemen van het heidendom.

Als wij de resultaten van het onderzoek naar het proselyten catechumenaat der oude kerk samenvatten, dan blijkt dat in den bloeitijd der oude kerk de catechumenen door een onderwijs van jarenlang voor den Doop werden voorbereid. Door onderwijs eerst in de bijbelsche geschiedenis en de wet, als norma van het christelijk leven, dan als competentes in het symbolum fidei met de oratio dominica. Vlak vóór den Doop

werd dit sacrament zelf verklaard en na den Doop het Avondmaal. Met dit onderwijs ging oefening in de practijk des levens gepaard. Later nam de materieele voorbereiding af en de ceremonieele toe.

Het onderricht van de kinderen der gemeente was lang zoo goed niet geregeld als dat van de proselieten.

De Doop werd door velen in de gemeente ook voor hunne kinderen dikwerf lang uitgesteld. Zelfs Augustinus is volwassen gedoopt. In de zoogenaamde decreta Concilii Nicaeni, die echter van lateren datum dan het bekende concilie zijn, vindt men voorschriften over den kinderdoop, die echter reeds veel vroeger in gebruik was, waarvoor het hier niet de plaats is het bewijs te leveren.

In de genoemde decreta werd voorgeschreven, dat de kinderen 40 dagen na hunne geboorte gedoopt zouden worden, opdat zij de heilige eucharistie mochten ontvangen. In de plaats van een eigen belijden van het geloof trad de belijdenis en gelofte der peten, die ook nog borg moesten staan voor de opvoeding. De opvoeding en onderwijzing was voorts geheel aan de ouders en sponsores opgedragen. Telkens wordt daarvan in de geschriften der patres melding gemaakt. Origenes deelt mede hoe hij van kindsbeen af door zijnen vader Leonidas in de Schrift werd onderwezen. Tertullianus zegt van de kinderen der Christenen, dat zij heilig zijn, tam ex seminis praerogativa quam ex institutionis disciplina. De Constit. Apost. bevelen den ouders, dat zij hunne kinderen zullen onderwijzen in het Oude en Nieuwe Testament, hetgeen ook meermalen door Chrysostomus in zijne homilien als plicht aan zijne hoorders wordt voorgesteld. De kerkelijke onderwijzing bestond alleen in het doen bijwonen van de godsdienstoefeningen en soms in afzonderlijke aanspraken in de homilie. 1)

1) Voor de catechese in de oude kerk zie men verder, behalve de para-

In de *Middeleeuwen* kwam het anders te staan. In de eerste eeuwen van deze periode gaat het proselietencatechumenaat in het kindercatechumenaat over. Alleen bij de verschillende missien bleef het eerste bestaan. Dikwijls was het daarbij echter meer een onderricht in naam dan in wezen. Bij de massale overgangen tot het Christendom was van eene eigenlijke Catechese geen sprake. In 430 werden de Bourgondiërs, die aan de rechterzijde van de Rhijn woonden, na een catechetisch onderwijs van 7 dagen gedoopt. De zendeling Augustinus, die in de lente van 597 in Engeland aankwam, doopte 10000 der inwoners reeds op het volgende kerstfeest. Hoe Karel de Groote handelde met de onderworpen stammen tot den Doop te dwingen, zelfs tegen het protest van mannen als Alcuinus in, is bekend. Behoudens enkele uitzonderingen, zooals b.v. Ansgar, was de gedwongen massale doop de practijk der Roomsche kerk in de Middeleeuwen in hare heidenmissie. Het ging aldus met de bekeering der Bulgaren in de 9e eeuw, en zelfs nog in de 12e en 13e eeuw met de bewoners van Rügen en Lijfland.

De onderwijzing van de gedoopte kinderen werd ten deele nog steeds aan de ouders en de sponsores opgedragen. De ouders mochten niet zelf als sponsores optreden, gelijk in vorige eeuwen algemeen gebruikelijk was. Het concilie van Mainz, 813, nam het eerst dit besluit, hetwelk op vele latere conciliën is herhaald en bevestigd. De sponsores hadden toe te zien, zoowel op den wandel der doopelingen als ook hen te onderwijzen in de stukken der christelijke religie. Dit onderwijs bestond in het inprenten van het Symbolum Apostolicum en de Oratio dominica. Sommigen wilden dat het verder zou gaan.

---

graphen in de handboeken van v. Zezschwitz, Achelis, Krauss, Sachsse e.a.; Joh. Mayer, Gesch. des Katechumenats und der Katechese in den ersten 6 Jahrh. 1868; en H. J. Holtzman, die Katechesen der alten Kirche, 1892.

Zoo schreef Jonas van Orleans in zijn geschrift, dat hij op verzoek van den graaf van Orleans opstelde, voor, dat de sponsores zouden onderwijzen ook in de geboden Gods en in de mysteriën van de Triniteit en van den Doop. Later kwam daarbij, in verband met de toenemende vereering der heiligen, de salutatio angelica. Om de uitoefening van deze taak voor de sponsores mogelijk te maken, werd door onderscheidene synoden den priesters opgelegd, met name het gebed des Heeren en de twaalf artikelen allen in de gemeente in te prenten. Dit geschiedde meestal doordien de priester deze stukken woordelijk voorzei en ze door de gemeente liet herhalen. Gewoonlijk volgde daarop de biecht.

Verder was den geestelijken opgedragen om deze stukken te verklaren. Daarbij moesten zij zorgen, dat de jeugd leerde de afzweringsformulen en de beloften bij den Doop in gebruik. Sommigen voegen daarbij de 7 hoofdzonden, het gloria, sanctus, credulitas en kyrie eleison enz.

Vooral echter sinds de 13e eeuw begint meer en meer het bewustzijn te ontwaken, dat de kerk zich op de Catechese toe te leggen heeft. Tweeërlei drong daartoe. De toename der ketterij en de invoering van de oorbiecht. Men meende tegen de eerste een wapen te hebben in breedere onderwijzing; en zou de tweede van beteekenis zijn, dan moest de moraal van Rome beter gekend. Van daar dat telkens weer voorschriften gegeven worden door de synoden aan de geestelijken om toch vooral getrouw te zijn in het onderwijs van de verschillende stukken voor Rome's kerk van groote beteekenis.

Ook zorgden de synoden voor uitleggingen van die stukken, die voor de geestelijken tot handleiding konden dienen. Zoo die van Clairmont in 1246 enz. Als voorbeeld moge hier genoemd wat de aartsbisschop John Peckham gaf in 1281 op de synode van Lambeth. Hij leverde eene verklaring van de 14

geloofsartikelen (naar de gewoonte der scholastici waren bij de 12 art. nog gevoegd de leer der triniteit en der twee naturen van Christus) van de tien geboden, van het dubbele gebod der liefde, van de zeven werken der barmhartigheid, van de zeven doodzonden, van de zeven hoofddeugden en van de zeven sacramenten. Het Concilium Vauronense gaf in 1386 een overzicht van al de stukken des geloofs en der moraal en zoo deden meer synoden. Ook in de volgende eeuw zijn er pogingen aan te wijzen, die naar eene vermeerdering van het catechetisch onderwijs stonden. Zoo het ontstaan van de tafelen in de kerken opgehangen, waarop de catechetische stukken werden afgedrukt, en bepalingen als van den bisschop van Eichstätt in 1450, dat allen, die het credo en het pater noster niet kenden van het sacrament moesten worden uitgesloten, totdat zij deze stukken hadden geleerd enz.

Maar toch was dit meer uitzondering dan regel, en het bleef bij een mechanisch van buiten leeren, zonder van de ware beteekenis iets te verstaan. In de 14e en 15e eeuw neemt in vele kringen zeker het religieuse leven toe, maar het openbaart zich geenszins in een staan naar meerdere kennis en diepere geestelijke opvatting, doch alleen in het bouwen van kerken, het vermeerderen van pelgrimstochten, reliquiënvereering, en het brengen van heksen en ketters voor de rechtbanken der inquisitie. Mee werd de mechanische opvatting al sterker heel den tijd der Middeleeuwen door in de hand gewerkt, door het steeds duidelijker beleden ex opere operato in de leer der sacramenten. Doop en vormsel, eucharistie en boete werken alles — waartoe dan meer ingeprent dan dat men gehoorzame zonen en dochteren der heilaanbrengende kerk moet zijn, bereid om haar geloof te gelooven en geschikt om hare zegeningen te ontvangen. Het onderricht heeft dan zijn doel bereikt als het maar in staat stelt af en toe te kunnen biechten. Bij formeel

besluit was het zelfs vastgesteld, dat het genoeg is als de leeken over de artikelen des geloofs fides implicita hebben, dus als zij maar bereid zijn der kerk in alle stukken aan te kleven, ook in die stukken, wier bestaan zij niet eenmaal kennen. Het goede dat van de mechanische inprenting der enkele catechetische stukken door sponsores en priesters te zeggen valt, is wel uitgedrukt door Brenz in de inleiding voor de catechesis puerilis van Melanchthon: „dadurch dass unsere Vorfahren den Dekalogus, das apostolische Glaubensbekenntnis und das Vaterunser ihre Kinder zu Hause aufsagen liessen, hat Gott in der furchtbaren Finsternis als durch einen Hauskatechismus sich eine Kirche erhalten."

Niettegenstaande erkend moet worden, dat catechetische geschriften als de Weissenburger Catechismus (789), de Freisinger uitlegging van het gebed des Heeren (802), de Catechismus van Notker uit de 9e eeuw en de verklaring van Alcuinus van het Symbolum en het gebed des Heeren en ook latere geschriften als van Johannes Herolt, Theoderich Kolde en Johan Ulrich Surgant naast de prentenbijbels en boeken als de historia scholastica van Petrus Comestor, veel deden om degelijker onderwijs mogelijk te maken, toch kan het oordeel over de kerkelijke Catechese in de Middeleeuwen niet gunstig zijn. De Middeleeuwen worden wel dikwerf verkeerd beoordeeld. De monniken hebben in de kloosters soms meer gedaan voor wetenschap en kunst, dan latere perioden, toen men met minachting op de barbaarsche Middeleeuwen neerzag. In dien tijd is het volksonderwijs begonnen en zijn de Universiteiten ontstaan!

De groote fout was, dat alles voor de kerk werd opgevoed en onderwezen. Individueele en sociale opvoeding moesten samenvallen. Dat wreekte zich vooral op de kerkelijke Catechese. Hare beteekenis is voor de kerk zelve gewis zeer groot, gelijk

wij nog later zullen zien. Maar zij mag daarin niet opgaan. Zij heeft ook groote beteekenis voor den individu. En nu moet zij zeker bedoelen ook de voortplanting der kerk, maar niet minder het doen rijpen van het leven van den enkele. Het laatste zag Rome's Catechese voorbij, het eerste was voor haar het eenige doel.

Daarbij was van invloed, dat in Rome de wet tot heerschappij kwam. Uiterlijk kerkelijk leven naar de kerkelijke wet is reeds religieus. Evenzeer als het eenig ware weten alleen gevonden werd in de scholastiek — ontwikkelde kerkleer — bestond het eenig ware doen in het kerkelijk geijkte goede werk. Samenwerking van kerk en school en gezin om op te leiden tot menschen Gods, tot alle goed werk toegerust, bestond niet. Als het maar leidde tot buigen onder de hierarchie, was het doel volkomen bereikt.

Vooral komt dit uit door het andere element in de kerkelijke opvoeding: de biecht. Toen deze kerkelijk instituut was geworden, gold de bepaling, dat zij moest worden afgelegd van de anni discretionis, d.i. van het 7e jaar af. Zelfs een man als Johannes Gerson rekende de biecht als het voornaamste middel voor de kerkelijke opvoeding; meer uitwerkende dan prediking, vermaning of tucht, gelijk hij in zijn tractaat de parvulis trahendis ad Christum betoogt. Met name door de vervulling der opgelegde boete, werd men van der jeugd af aan gewend aan gehoorzaamheid jegens de kerk en hare instellingen. Hierin ging heel de kerkelijke Catechese op, en zoo werd geloof en leven teruggebracht tot een onderworpen zijn aan het kerkelijk instituut. 1)

1) Voor de Catechese in de Middeleeuwen raadplege men, behalve de vroeger reeds genoemde handboeken: Göbl, Gesch. der Katechese im Abendlande vom Verfall des Katechumenats bis zum Ende des Mittelalters, 1880; Probst, Gesch. der Kathol. Katechese 1887, en de art. van Prof. H. Holtzmann, die Katechese der Mittelalters in het Zeitschr. für prakt. Theol., XX Jahrg. Heft I. p. 1—18 en Heft II. p. 117—130.

Na de Reformatie heeft Rome veel meer werk gemaakt van de Catechese dan voor dien tijd, gelijk ontegenzeggelijk op elk gebied bij Rome eene tegen-reformatie is opgetreden. Betere vorming der geestelijkheid, uitzuivering van slechte elementen, meerdere onderwijzing ook van de jeugd. Wat ijver en bekwaamheid betreft, is menig Roomsche priester ons ten beschamend voorbeeld.

Maar toch beoogt Rome nog steeds, gelijk met alle instellingen, hetzelfde oude doel: onderwerping aan de kerk en haar gezag alleen.

Het is dus volkomen gelijk v. Zezschwitz in zijne Catechetiek beweert: een eigenlijk doel, dat de Catechese afsluit, kent Rome niet! 1) Met name niet in den nieuweren tijd. In de Middeleeuwen kon het ten deele nog heeten: de eerste biecht, in zooverre deze als vernieuwing van den Doop werd opgevat. Nu valt het voornaamste onderricht tusschen de eerste biecht en de eerste communie. De biecht is meer en meer geworden wat zij reeds in de Middeleeuwen begon te zijn: het groote middel der opvoeding, en dat heel het leven door. De Roomsche Catechismus leert dan ook: quidquid hoc tempore sanctitatis, pietatis et religionis in ecclesia conservatum est, id magna ex parte confessioni tribuendum esse. De Roomsche leek wordt nooit mondig — hij blijft altijd onder de wet, onder den ban van de oorbiecht, het groote middel bij uitnemendheid om alle leeken te houden, geheel en al, onder de heerschappij der hierarchie.

De „ketters" deden in het laatst van de Middeleeuwen veel meer voor het onderwijs der jeugd dan de kerk. Niettegenstaande de vervolging, hebben velen hunner voor de Catechese veel gedaan. Zoowel de Waldenzen, als de volgelingen van Wiclif en Huss muntten hierin uit. Wiclif gaf in den Pauper

1) I, p. 533.

rusticus, den eersten catechismus aan Engeland. Het was eene verklaring van het credo, de tien geboden en het gebed des Heeren.

Huss schreef twee verklaringen van de hoofdstukken der Catechese. Na zijnen dood werd een Catechismus in 94 vragen, uit zijne werken opgesteld. Uit dezen Catechismus en dien van Raudnitz werd later de Catechismus der „Böhmische Brüder" opgesteld. Bij deze „Brüder" werd onderscheid gemaakt tusschen de kinderen beneden de 12 jaar, die met de volwassen proselieten uit de Roomsche kerk „incipientes" werden genoemd en de „recepti ad verbum Dei" of „proficientes," die voldoende onderricht hadden genoten.

De Waldenzer Catechismus bevat meer polemiek dan de anderen, is ingedeeld naar de drie theologische deugden en behandelt de gewone catechetische hoofdstukken bij de leer van het geloof. Nog andere catechetische stukken als van Nicolaus Rutze, priester te Rostock, werkten met de genoemden de voorbereiding der Reformatie krachtig in de hand, evenals de arbeid op het terrein van het onderwijs der jeugd door de broeders des gemeenen levens in ons land verricht.

De *Reformatie* brak op het terrein der Catechese beslist met de opvatting, dat haar doel enkel zijn moet gehoorzame zonen en dochteren der kerk te kweeken. Waarin de Reformatie in Duitschland en Zwitserland uiteen loopen mocht — zij was in haar optreden één in de leer, dat alle tusschenspraak der kerk tusschen God en den mensch vallen moet. De kerk heeft noch door misoffer, noch door voorbede der heiligen den toorn Gods te stillen. Zaligheid is er alleen door het geloof in Jezus Christus. Het doel van de Catechese is niet om slechts enkele stukken te doen kennen en kerkelijke wetten in te prenten — maar om de waarheid, die uit God is, den enkele ook te doen kennen in al hare kracht en beteekenis, en haar te doen

beleven, opdat hij als mondig lidmaat der kerk straks in al de rechten van dat lidmaatschap deele en alle verplichtingen daaraan verbonden, vervulle.

Daarbij was de gedachte duidelijk beleden: heel de catechetische arbeid staat met de beide sacramenten in het nauwste verband. De Doop is het begin en het Avondmaal het doel van het catechumenaat. Jammer dat dit, met name bij de Lutherschen, niet beter is vastgehouden. Daar werd al spoedig het „Lehr und Glaubens-examen" doel van het catechumenaat en niet het Avondmaal zelf. Het behouden van de privaat-biecht en het weer invoeren der Konfirmation, die hoe langer zoo meer sacramenteel werd opgevat, werkten deze afwijking van het oorspronkelijke standpunt zeer in de hand.

Dat bij veel verbetering toch nog veel klacht over bleef over het catechetisch onderwijs, ligt niet aan te weinig ijveren voor dit belang bij Luther en de zijnen. Bekend zijn de catechismi door hem opgesteld. Bovendien streed hij van den aanvang af voor ernstige en getrouwe onderwijzing der jeugd. In zijne Deutsche Messe schrijft hij: „Ist aufs erste ein grober, einfältiger guter Katechismus von nöten; Katechismus aber heisst ein Unterricht. Dieser Unterricht muss nun also geschehen, weil man noch keine sonderliche Gemeinde hat, dass sie auf der Kanzel zu etlichen Zeiten oder täglich, wie das die Not fordert, vorgepredigt werde und daheim in Häusern, des Abends und Morgens, den Kindern und Gesinde, so man will zu Christen machen, vorgesagt oder gelesen werde. Nicht alleine also, dass sie die Worte auswendig lernen, nachreden, wie bisher geschehen ist, sondern von Stück zu Stück frage und sie antworten lasse, was ein jegliches bedeute und wie sie es verstehen." Op dit voetspoor werd in de verschillende kerkenordeningen geëischt, dat de kinderen den kleinen catechismus woordelijk zouden van buiten leeren, dikwijls onderzocht worden hoever

zij waren gevorderd enz. 1) Ook de huisvaders werden vermaand hunne kinderen en dienstbaren te onderwijzen. Evenzoo ijverde Luther voor het oprichten van scholen, waar ook in den catechismus werd onderwezen.

De voorschriften waren dus wel goed, maar . . . . de uitvoering minder! Al spoedig nadat de vaders der Luthersche Reformatie waren heengegaan, kwam er in de Luthersche kerken verval op alle gebied. Niet het minst op dat der Catechese. Catechismus-predikingen werden niet meer gehouden; de „Pfarrer" hielden zich voor te voornaam om aan de jeugd onderwijs te geven. 2) Toen Spener zich aan dezen arbeid wijden ging, werd hij spottend „der Schulmeister" genoemd. Het werd aan de kosters opgedragen om den Catechismus of kinderpredicaties voor te lezen en ook het examen te leiden. Hoe die kinderpredicaties en examina soms ingericht waren, blijke uit eene mededeeling van Tholück uit het geschrift van Ph. Nikolai: „Kurzer Bericht von der Calvinisten Gott und ihrer Religion": Frage: Hältst du denn gänzlich dafür, dass die Calvinisten anstatt des lebendigen wahrhaften Gottes den leidigen Teufel lehren und anrufen? Antwort: Das bekenne ich vom Grunde meines Herzens und sage es für eine gewisse Wahrheit, will mich dero wegen dem Herrn Luther nicht im geringsten widersetzen, sondern nehme es für ein gewisses Zeugnis an, was er von diesen Rottengeistern in seinem Kurzen Bekenntnis vom Abendmahl schreibt, nämlich dass sie haben eingeteufelte, durchgeteufelte und überteufelte Herzen!

Het resultaat van dit onderwijs moest in het Glaubens-examen blijken, dat alras het doel van het catechumenaat werd. Eigenlijk bleef dit examen doorgaan in de biechtverhooren vóór elk

---

1) Zie de bepalingen bij Richter, die ev. Kirchenordnungen des 16en Jahrh. I, 291, II, 174, 179, 350 enz.

2) Vgl. Achelis, I, p. 26.

Avondmaal en blijkt dus duidelijk, dat het onderzoek niet leidde tot de eerste toelating tot het Avondmaal om daarmee nu den mondigen staat van den catechumeen te proclameeren, maar dat telkens met de biecht het gemeentelid weer terugtreedt in den stand der onmondige catechumenen. Onomwonden wordt dit zelfs uitgesproken door Melanchthon in de Confessio Saxonica: in ecclesiis nostris similia fiunt in catechesi iuniorum et in privata confessione.

In den dertigjarigen oorlog werd het al minder en minder. De toestand was zoo droef, dat reformatie dringend noodig werd. Nog midden in den oorlog treedt hertog Ernst von Gotha als hervormer van het catechetisch onderwijs op. Aan zijne zijde stond Sigismund Evenius, rector te Halle, die twee geschriften in het licht gaf, die van zeer grooten invloed werden. Het was de „Christlich-gottselige Katechismusschule" (eene verklaring van Luther's catechismus) en de „Christlich-gottselige Bilderschule (allerlei geschiedenissen en spreuken uit de Schrift). Op dezen arbeid en dien van Reyher, Seckendorff, Schupp e.a. bouwde Spener later voort.

Spener proclameerde de Confirmatie als het doel van het catechumenaat en dat is het gebleven in de Luthersche kerken tot nu toe. Gelijk overal trok Spener ook op het terrein der Catechese te velde tegen het intellectualisme van zijnen tijd. Hij bepleitte de gedachte, dat het doel van de catechetische onderwijzing niet kon bestaan in de inprenting van de leer in het geheugen alleen; hij wilde gelijk het genoemd is: „den Kopf ins Herz bringen." Als hij nu de Confirmatie als doel van het catechumenaat wilde, dan moet dit wel verstaan. Naar hij leerde heeft de Confirmatie geen waarde in zich zelf, maar is zij hem alleen het bewijs, dat het doel van het catechumenaat is bereikt. Gansch anders dan bij Bucer, die om de Wederdoopers in het gevlei te komen, of bij anderen, die om

toenadering met Rome te weeg te brengen, eene sacramenteele Confirmatie voorstonden. Het onderzoek, dat aan de Confirmatie moest voorafgaan, moest niet zoo zeer zijn een examen in de kerkelijke leer, maar veel meer een nagaan of de vruchten der waarachtige bekeering gezien worden, en of de „Taufbund" is vernieuwd, door de persoonlijke keuze om voor Christus te leven. Zoo kwam zelfs de Confirmatie te staan boven den Doop, niet als sacrament, maar als bewijs van bekeering, van te gaan behooren tot de ecclesiola in ecclesia. Tot de Confirmatie mocht niemand toegelaten nisi in quo vita spiritualis floret. De Confirmanden moesten, gelijk het zelfs in de Visitationsordnung van Christiaan IV van Denemarken, 1736, wordt voorgeschreven, verslag van hunne bekeering kunnen doen: die Jugend soll gefragt werden, ob sie von dieser oder jener Wahrheit etwas ar ihren Seelen erfahren, und was sie von Bekehrung und Glauben an sich merken" zoo luidt het aldaar. Door het plechtige aan de ceremonie van de Confirmatie verbonden, werd, onder invloed van Spener, Franke en anderen, deze hoe langer zoo meer een in de oogen van het volk zeer gewichtige gebeurtenis en is zij nu zoowel een familiefeest, als een kerkelijk feest, dat aangeeft: de tijd der jeugd is voorbij en ook in het burgerlijk leven begint het zelfstandig zijn.

Van zelf is in vervolg van tijd de opvatting van het Piëtisme aanmerkelijk gewijzigd, wat het onderzoek betreft, dat aan de Confirmatie voorafgaat.

Doch onderzoeken wij nu hoe het bij *de Gereformeerden* gesteld was. Hun wordt door Achelis de eere geboden, dat de Gereformeerde kerk in de 16e en 17e eeuw, wat dit stuk betreft, „ein in vieler Beziehung weit freundlicheres Bild gewährt" dan de Luthersche.

Wat *Calvijn* betreft, hij heeft voor de kerken van Zwitserland en Frankrijk met name, onsterfelijke verdiensten op dit gebied verworven door zijnen catechismus, die gelijk bekend is, niet alleen daar, maar ook in vele andere kerken van Fransche of Waalsche origine in gebruik is geweest, ook in Engeland en Schotland heeft gediend, en op de samenstelling van de andere Gereformeerde catechismi, vooral op die van Westminster van grooten invloed is geweest. Hoe hij dacht over het onderricht der jeugd en het door Rome tusschen Doop en Avondmaal ingeschoven sacrament, blijkt uit den Epistre au lecteur, die aan zijnen catechismus voorafgaat. Daar zegt hij: „Ce a esté une chose que tousiours l'Eglise a eu en singuliere recommandation, d'instruire les petis Enfans en la doctrine Chrestienne. Et pour ce faire, non seulement on avait anciennement les Escholes, et commandoit on à un chacun de bien endoctriner sa famille: mais aussi l'ordre publique estoit, par les Temples, d'examiner les petis enfans sur les poinctz qui doyvent estre communs entre tous les Chrestiens." Van de Confirmatie zegt hij: „c'est la Confirmation qu' on apelle, ou il n'y a que singerie, sans aucun fondement." 1) In de Articles concernant l'organisation de l'Eglise et du culte à Genève van 1537, wordt gezegd: „le 3me article est de l'instruction des enfans, lesqueulx sans doubte doibuent a lesglise une confession de leur foy." Daartoe moet een catechismus dienen „et nommeement les enfans estoyent enseignez de ce catechisme pour testiffier a lesglise leur foy dont il nauoyent peu rendre tesmoignage a leur baptesme". Ook de ouders hebben hunne kinderen te onderwijzen in den weg Gods en de kinderen moeten komen „certaynes fassons de lannee par deuant les ministres pour estre jnterroguez et examinez et recepuoyr plus ample declaration selon quil sera besoing a la capacite dung chacun deux." De ouders moeten zorgen,

1) Zie Opera Calvini, ed. Baum, Cunitz en Reuss, Tom. VI, p. 3.

dat de kinderen den catechismus uit het hoofd leeren en zich op de gezette tijden den predikanten presenteeren. [1])

De Ordonnances ecclésiastiques van 1541 bevatten nog uitvoeriger voorschriften. Daar wordt gezegd, dat alle inwoners hunne kinderen Zondagsmiddags naar de catechisatie moeten geleiden of zenden. Er moet zijn ung certain formulaire om hen te onderwijzen.

Als een kind genoegzaam onderwezen is, moet het de hoofdzaak van den catechismus opzeggen en wordt geëischt: quil face comme une profession de sa chrestiente en presence de lesglise. Voor dien tijd mogen zij niet aan het Avondmaal gaan. De schoolgaande kinderen moeten zich om 12 uur bij hunne school vereenigen om door de schoolmeesters naar de catechisatie te worden gebracht. Voor de anderen moeten de ouders zorgen. Ieder moest in zijn eigen parochie ter catechisatie komen. [2])

In de Ordonnances van 1561 wordt gezegd, dat er Zondagsmiddags catechismus moet zijn „c'est à dire instruction des petits enfans" en wel in alle drie kerken, [3]) terwijl later in hoofdzaak herhaald wordt wat vroeger was bepaald. [4])

Genoeg om te doen zien hoe ernstig Calvijn de kerkelijke onderwijzing der kinderen ter harte nam. Zelfs liet hij in genoemde Ordonnances de bepaling opnemen, dat onwilligen eerst voor de ouderlingen moesten worden gebracht, en indien dit niet hielp, aan den Raad bekend gemaakt.

Naast den catechismus van Calvijn verschenen er nog vele anderen.

Oecolampadius, Megander, Judae, Bullinger (uit welke laatste twee die van Zürich is ontstaan), Viretus, Martyr, Beza schreven

---

1) Calv. op. Tom. X, pars prior, p. 12 en 13.
2) Ibidem p. 28.
3) Ibidem p. 99.
4) Ibidem p. 116.

allen handleidingen voor het catechetisch onderwijs. Ook de andere kerken van Zwitserland bleven niet achter, om bepalingen in het leven te roepen, die op invoering en uitbreiding van de Catechese aandrongen. Zoo werd in 1527 te St. Gallen bepaald dat elken Zondag de catechismus moest worden verklaard in plaats van den Roomschen vesper.

Ook Bern eischte in 1532 grondige verklaring van den Catechismus voor de jeugd. De Confessio Helvetica posterior (1566) wijdt haar 25e hoofdstuk aan de Catechese en het bezoek van de kranken. Daar wordt gewezen op het gebod des Heeren onder het Oude Testament en op het voorbeeld van Christus, die de kinderen tot zich komen deed.

Daarom handelen de pastores wijs, die de jeugd „mature et diligenter catechisant." Als voornaamste stukken van het catechetisch onderwijs worden dan genoemd, de decaloog, het symbolum Apostolicm, het gebed des Heeren en de leer der sacramenten. 1)

Naar de gedeputeerden ter Dordsche Synode mededeelden was toen in Zwitserland de catechismus-prediking op den Zondag in gebruik en werd in de week zulk eene predicatie voor de scholieren gehouden. De naarstigheid der schoolmeesters en de vordering der jeugd was steeds een voorwerp van onderzoek.

In de *Fransche kerken* waren de catechismi van Calvijn en Viret in gebruik en werden er later ook opgesteld door Capellus, Drelincourt, de Lannoy en du Moulin. Ook in Frankrijk werd op de meeste synodes over de catechisatie gehandeld, op gedurige oefening in den catechismus aangedrongen en zelfs nadere regeling voorgeschreven, z. a. bv. te Charenton 1659, waar gelast werd, dat in plaatsen waar meer dan éene wijkpredicatie werd gehouden, één daarvan zou worden vervangen door eene catechetische oefening. In de grootere kerken moest

1) H. A. Niemeyer, Collectio Conf. in eccl. ref. publ. 1840, p. 528.

wijkverdeeling worden ingevoerd, opdat in elke wijk door een predikant, of indien dit niet mogelijk was, door een bekwamen ouderling zou worden gecatechiseerd.

In *Engeland* was reeds onder Hendrik VIII in 1537 een catechismus opgesteld door de verschillende aartsbisschoppen, die in 1545, in meer reformatorischen geest gerevideerd, op nieuw werd uitgegeven. In 1548 verscheen een catechismus van Cranmer, die van weinig invloed was en verdrongen werd door de officieele Anglican catechism, sinds 1549 in het Book of Common prayer opgenomen. Hiernaast kwam ook een grootère catechismus van Poynet in gebruik, die weer door Nowell werd omgewerkt en in 1570 op nieuw uitgegeven.

Vooral zijn ook bekend de catechismi in gebruik bij de vreemdelingengemeente te Londen en die van Westminster, die in opzet en methode sterk herinneren aan den catechismus van Calvijn. De catechismus van Westminster is met dien van Calvijn, Luther en den Heidelberger van den grootsten invloed geweest.

Nog werden catechismi opgesteld o.a. door Perkins, Wake, Watts, Owen, Baxter. Koecher geeft eene lijst van nog 59 namen. 1) Mitchell drukt als voorloopers van den Westminster catechismus af, die van Gouge, Rogers, Ball en Palmers 2).

Ook in *Schotland* zijn er onderscheidene catechismi geweest. Vooreerst werden die van Calvijn en Heidelberg vertaald en daarnaast waren in gebruik die van Craig, van Davidson, de Rudimenta pietatis en later die van Rutherford, Wyllie e.a. 3)

Verder gold in Schotland de bepaling van „the first book of discipline", chap. 11 § 3: „after noone must the young children

1) Catech. historie der Geref. Kerken. Vertaald door E. W. Cramerus, 1763, p. 124, v.v.

2) Catechisms of the second Reformation, 1866.

3) H. Bonar, Catechisms of the scottish Reformation, 1866; en Mitchell t. a. p. p. 161 v.v.

be publickly examined in their Catechism, in the Audience of the People; in doing whereof the Minister must take great diligence, as well to cause the people understand the questions proponed as the Answers, and the Doctrine that may be collected therof." 1)

De „first general Assembly" besloot in 1570, dat de predikanten en ouderlingen alle jonge kinderen in hunne parochies, die negen jaar oud waren voor de eerste maal zouden examineeren. Dan voor de tweede maal als zij twaalf jaren oud waren en voor de derde maal op veertienjarigen leeftijd. Het Covenant van 1596 schreef reeds de huiscatechisatiën voor. Evenzoo de general Assembly van 1639, die ook bepaalde, dat de catechisatiën niet alleen des Zondags, doch ook in de week zouden gehouden worden. Het laatste werd veel verzuimd, zoodat de synode van 1649 de bepaling vernieuwde met deze strafmaatregelen er bij, dat nalatige dienaren moesten vermaand worden en indien dit niet hielp, van hunnen dienst gesuspendeerd. 2)

In *Ierland* schreef Usher een catechismus.

Wake deelt in de voorrede voor zijnen catechismus een en ander mede over de historie der catechetische onderwijzing in Engeland. Reeds Eduard VI had bevolen de catechetische hoofdstukken allen in te prenten, welk gebod door Elisabeth werd hernieuwd. Op alle feestdagen en geregeld om den anderen Zondag moest de jeugd minstens een half uur voor den vesper in den catechismus onderwezen worden. Soortgelijke verordeningen zijn door verschillende bisschoppen en synoden uitgevaardigd.

In het tiende hoofdstuk van de „Christelicke Ordinantien" verhaalt Micron „'t ghebruyck en de forme des catechismi oft kinderleere": de kinderen van 5 jaar en ouder moeten tweemaal per jaar onderzocht worden in de drie hoofdstukken der

1) Vgl. Dunlop's Collection of Confessions of faith, Edinburg, 1722, II, p. 140.
2) Zie: H. Bonar, pag. 27 en 28 van de Preface.

leer of den kleinen catechismus. Dit onderzoek geschiedde op den eersten Zondag van September en Maart na eene korte predicatie. Met vermaning aan de ouders om in het werk van de opvoeding te volharden werd besloten. Ook had men in Londen den grooten catechismus „dewelcke begrypt een breeder witlegginghe der hooftstukken byna des gantschen Religioens". Deze werd alle Zondagen des namiddags „ordentelik van den grootachtigen kinderen van buyten geeyscht: ende van den Dienaar alsdan, in de tegenwoordigheyt der gantscher Ghemeynte, wt den stoel met schriftelick bewijs wtgeleyt . . ."

Op de Dordsche Synode stonden de afgevaardigden uit Engeland het gebruik van een tweeërlei catechismus voor. Eén voor de kinderen, kort en licht, en de andere moest voor Nederland de Heidelberger zijn. De publieke catechisatiën, naast die op de scholen, moesten des Zondagsmiddags gehouden worden.

In *Duitschland* had men eveneens bij de Gereformeerden onderscheidene catechismi. Die van à Lasco in Oost-Friesland, onze bekende Heidelberger in de Pfalz en vele andere streken van Duitschland, die voor Zweibrücken van 1588, de korte catechismus van Frederik IV van de Palz in 1598, die van Cassel 1539. Ook Hyperius schreef een catechismus: Elementa christianae Religionis, 1563, waarin de stukken worden verhandeld, genoemd in Hebreen 6 : 1 en 2. Over zijn „de catechesi" later. Nog verschenen catechismi van Bucer e.a. 1)

Wat de wijze van onderricht betreft, schreef de kerkenorde van *Embden* voor, dat de catechismus alle Zondagmiddagen moest verklaard worden en de kinderen in de kennis van den catechismus onderzocht. Op de synode van Dordrecht deelden de afgevaardigden mede, dat de schoolmeesters verbonden waren dezen catechismus naarstiglijk te onderwijzen. Schoolvisitatie moest hierover controle uitoefenen. Zondags na den middag

1) Zie verder Koecher t. a. p. p. 202 vv.

moesten de schoolmeesters hunne leerlingen ter kerke brengen. Daar moesten zij den catechismus opzeggen. Ook in het gezin moest dit geschieden. Dan moest nog vóór het Avondmaal in twee predicatiën de geheele catechismus worden gerepeteerd, terwijl de predikanten in het jaarlijksch huisbezoek tot voortdurende oefening in den catechismus moesten opwekken.

De kerkenorde van *de Paltz* schreef ook geregelde prediking van den catechismus voor en wilde, dat op plaatsen waar twee namiddagpredicatiën werden gehouden, in de eerste het kort begrip van den catechismus zou worden voorgelezen, dan eenige vragen gedurende een half uur verklaard, waarna de jeugd moest worden onderzocht. In de avond-predicatie moest de breedere verklaring geschieden. Op het land en in de plaatsen waar slechts ééne namiddagpredicatie gehouden werd, moest vóór de predicatie, als de klok voor de tweede maal had geluid, de jeugd ondervraagd en in den catechismus onderwezen worden. Daarna moest voor de derde maal geluid worden, opdat de gansche gemeente samenkwam.

De afgevaardigden op de Dordsche Synode deelden mee, dat er toen drieërlei soort van catechismus-leerlingen waren: de kinderen, de jongelingen en de jongedochters, en de meer bejaarden. De eersten werden in de school, de anderen in de kerk onderwezen.

Ook de kerkenorde van *Hessen-Cassel* had zulke bepalingen. De Hessische afgevaardigden ter synode van Dordrecht brachten daar vier punten ter sprake: den catechismus, de catecheten, de catechisanten en de methode van catechiseeren. Er moet slechts één catechismus zijn; de dienaren des Woords, de ouders en de schoolmeesters moeten onderwijzen en zoowel jongeren als meer bedaagden. Zij wilden de catechisanten in verschillende klassen ingedeeld zien en stonden voor, dat in de steden althans de catechetische ondervraging niet tot den Zondagmiddagdienst zou beperkt blijven. Zelfs wilden zij

een blijvend onderzoek van de ouders, hetwelk vooral zou kunnen ingesteld worden bij het ten Doop presenteeren der kinderen! Voorts mocht niemand tot het Avondmaal toegelaten, dan die den catechismus kende en moesten de bruidegoms eerst blijk hebben gegeven van hunnen voortgang in de christelijke religie, eer het huwelijk werd bevestigd.

De afgevaardigden van *Bremen* deelden ter Dordsche synode o.a. mee, dat in de scholen twee uren per week catechisatie werd gehouden. Daarenboven waren er in de scholen bijzondere onderwijzingen van hen, die zich tot het heilige Nachtmaal bereidden, drie maanden lang. De huiscatechisatie moest met name daar gehouden worden, waar geene scholen werden gevonden. De kerkelijke catechisatie moest plaats vinden in stee van de tweede predicatie of daarna. Vooral (doch niet uitsluitend) moesten dan ondervraagd worden, die nog niet tot het Avondmaal waren toegelaten.

In de aan Duitschland grenzende landen, Hongarije, Zevenbergen en Polen ontstonden nationale catechismi, die echter meest door die van Genève en Heidelberg werden verdrongen. [1])

Iets langer willen wij bij *Nederland* stil staan. Nederland heeft niet zelf een catechismus geproduceerd, die algemeenen ingang vond. Hier werd de Heidelberger in alle kerken inheemsch. Op elke nationale synode werd over de catechisatie gehandeld. Reeds het convent van Wesel, 1568, sprak uit, dat de catechisatie als eene gewoonte van de Apostelen en hunne discipelen overgeleverd, noodzakelijk onderhouden moest worden. Daar werd nog vrijheid gelaten in de keuze van den catechismus, of men dien van Genève of dien van Heidelberg gebruiken zou. Aangaande de methode werd bepaald, dat niet alleen de catechismus woordelijk zou worden opgezegd, maar dat men de kinderen ook ondervragen zou over de materie van den

1) Zie verder Koecher, t. a. p. p. 224 v.v.

catechismus zelve. De synode van Dordrecht, 1574, schreef voor (art. 2) dat de Heidelbergsche catechismus zou worden gebruikt, terwijl daarbij aan de Dienaren werd overgelaten om sommigen „het korte onderzoek" te laten leeren. Hiermee werd bedoeld de „corte onderzoeckinge des geloofs" van à Lasco. Ook de synode van 1578 te Dordrecht beval voor de Hollandsche kerken het gebruik van den Heidelberger met het korte onderzoek des geloofs met den catechismus afgedrukt achter de psalmen van Datheen (art. 54.) Hetzelfde werd in 1581 op de synode van Middelburg bepaald, terwijl die van 's Gravenhage, 1586, over de catechismusprediking en de onderteekening van den catechismus handelend, alleen van den Heidelberger spreekt (art. 48 en 61.)

Ook op de verschillende provinciale synodes werd over het catechiseeren gehandeld.

In 1602 werd te Groningen besloten dat de Heidelberger alom in de provincie geleerd worden zou. [1]) Het volgende jaar schreef de synode voor dat de visitatoren onderzoeken moesten of de schoolmeesters wel uit den catechismus onderwezen. [2]) De synode van 1609 besloot bij de „E.E. heren Gedeput." aan te houden dat geen andere catechismus dan de Heidelberger in de scholen zou worden onderwezen. [3]) De synode van 1613 nam met veel ernst de zaak der catechisatie ter hand. Daar werd ook opgelegd dat de jeugd den catechismus van Marnix leeren zou. Het besluit luidde aldus: „Offt niet lofflijck ende hoochnoodig is, dat overalle vlijtiger worde gearbeydet, dat op het catechiziren und optreckent der jonger joeget in de erkentenisse ende vruchte Godes beter gelettet, ende goede ordre hetsij alle achte daghen ofte alle maenden oft alle veern-

1) Reitsma en van Veen VII, p. 43 en 44.
2) Ibidem p. 64.
3) ibidem p. 158.

deel jaers deselve door de pastoren te examineren, hetsy door andere bequame middlen gestellet ende onderholden werden . . . . Res. Synodus, dat sulcx worde approbert und den schoolmeester opgelegt, dat ze den Heydelberghschen Catechismum und den cleynen catechismum des heeren Aldegundii de joeget sullen vlytigh voordraghen. De prediger sollen oock na gelegentheyt alle maanden 2 in de schole gaen de kinder te examineeren." 1)

Het onderwijs in den catechismus was dus den schoolmeesters toebetrouwd, terwijl de predikanten onderzoeken moesten of dit getrouwelijk verricht werd.

Ook *Friesland* bepaalde reeds in 1587 op de synode te Sneek dat „die scholmeisters sollen der jungen joegedt den Heidelbergschen catechismum getrauwelick inbelden und inplanten." 2) *Drenthe's* classis in 1602 te Assen vergaderd, richtte de verschillende classes van Meppel, Rolde en Emmen in, en schreef voor, dat op die bijeenkomsten zou worden onderzocht wat de predikanten betreft o.a. „oft ock van einen jederen flidt gedahn wert des Heren aventmall tho stiften, den catechismum tho leren." 3)

In het rapport van gecommitteerden tot onderzoek van den staat der kerkegoederen en den toestand van gemeenten en predikanten in de Drentsche classes, uitgebracht op de synode te Assen in 1607, werd medegedeeld, dat „pastoer Hermannus Johannis" te Colderveen vermaand was „oculaire inspectie" te nemen of zijn schoolmeester den catechismus leerde, terwijl „pastoer Stephanus Nicolai" van Havelte een „goede getuichnisse" geven kon van zijnen schoolmeester: „dat hi den catechismum leere ende de kinderen vlijtelick onderrichte." 4) Op de

1) Reitsma en van Veen VII, p. 222.
2) ibidem VI, p. 24.
3) ibidem VIII, p. 49.
4) ibidem VIII, p. 89 en 90.

synode van Assen, 1619, werd door de gecommitteerden ter Dordsche synode als een van de „besonderste lehrponcten offte stucken aldaer verhandelt," medegedeeld, hetgeen over de catechisatien was vastgesteld. 1) Dezelfde synode besloot dat de schoolmeesters „sollen gehouden wesen hare predigers respective behorliken te respecteren ende te gehorsamen in alle tgene de kercke ende schole angaett, gelick sie ock den kindern darto houden sollen omme den catechismus ende int besonder die fragstucken, die t'elckens utgeleit sollen werden, in te scherpen ende te lehren, sie in de kercke te leiden ende desolvige haer op te laten seggen." 2)

Ook hier dus was het onderwijs der jeugd in den catechismus den schoolmeesteren opgedragen, onder toezicht van de predikanten.

Overijsel's synoden handelden meermalen over den catechismus, die naar besluit van 1618 te Vollenhove, de eenige was, die in de kerken en scholen dezer provincie mocht worden geleerd. 3)

In *Gelderland* werd reeds in 1580 op de synode te Zutphen aan de broeders van Nijmegen, die last hadden van hunnen rector, die „den catechismus in den schoelen niet wil leeren", de raad gegeven om naar een ander in zijne plaats om te zien. 4) Twee jaar later werd op de synode te Nijmegen besloten om de overheid te verzoeken dat overal den „papistischen henck offte neffensschoelen in alle steden dieses furstendoms affgestelt mochten worden, und dat men an stat derselven alsolcke schoelen van knechtiens und metiens aenstelle, daerin die jeucht neffens leesen, schrieven und reeckenen oock in den christelicken catechismo onderwesen wurde." 5)

1) Reitsma en van Veen, VIII, p, 238.
2) ibidem VIII, p. 245.
3) ibidem V, p. 309.
4) ibidem IV, p. 9.
5) ibidem IV, p. 21.

Zutphen's synode van 1596 wilde, dat de catechismus op het platte land „soo nicht den olden doch den jongen ingeplant werde" 1) en al mochten de kinderen der papisten vrijgesteld worden, „dat zij niet met te kercken gedreven worden," den catechismus moesten zij leeren! 2)

In 1599 werd te Harderwijk opnieuw „met groten ernst decreteert" dat de catechismus zou „expliceert ende der jonger jugent ingeplantet" worden. Den schoolmeesters werd bevolen „die jugent in den christelicken catechismo so duijts als latin te oeffenen". 3) Een zeer goed besluit werd genomen op de synode van Nijmegen, 1606. Daar had Harderwijk een gravamen ingediend om bij de synode nationaal het voorstel aanhangig te maken, om aan de overheid te verzoeken de ouders te verplichten hunne kinderen te laten onderwijzen door „de dienaren des Gottlicken Words, yn de christlicke religie ende catechismo." Dit gravamen werd wijselijk verworpen. En even juist werd besloten: „ende also de saeke ecclesiastyc ys, sol ydere kerck ende kerckendienaer daertoe aerbeyden, dat de ledtmaten haere kinderen tot de catechisatie aenhouden." 4)

Hier werd het niet aan de schoolmeesters en catechismusprediking overgelaten, maar moesten afzonderlijke catechisatien door de predikanten worden gehouden en begreep men, dat in het kerkelijke geen dwang van overheidswege tot het goede brengen moet.

Noord-Holland gaf geene bijzondere bepalingen in dit stuk, maar toonde toch ook in resolutien betreffende de onderteekening van den catechismus, ook door de schoolmeesters en door besluiten aangaande de catechismusprediking, dat het de behandeling van den catechismus in kerken en scholen wenschte.

1) Reitsma en van Veen IV, p. 55.
2) ibidem IV, p. 56.
3) ibidem IV, p. 75.
4) ibidem IV, p. 145.

Zuid-Holland's synoden spraken ook over het gebruik van den catechismus door de jeugd. Zoo schreef die van Schoonhoven voor: „Aengaende die vrage, ho men die scholen soude mogen oprichten, en weten de broeders nyet te advisieren, dan alleen dat een ygelyck classis ende die dienaren derselven een ygelyck int sijn haer mogelyck vlyt anwenden, ende voornamelyck dat een ygelick toesie, dat die leere des catechismi nyet nagelaten werde." 1)

Meer dan ééne synode schreef voor, dat op plaatsen, waar na den middag niet gepredikt werd, de kinderen des voormiddags vóór de predicatie gedeelten uit den catechismus zouden opzeggen „opdat de leere des catechismi niet tsamen ende al in verachtinge en kome." Zoo de synode van Delft 1587, van Gouda 1589 en van Dordrecht 1590. 2)

Overigens golden hier van zelf de reeds gememoreerde bepalingen der synoden van 1574 en 1578.

Ook *Zeeland* lette op het belang van de catechisatie, gelijk blijkt uit het gravamen, dat de synode van Zierikzee in 1618 besloot te brengen op de synode nationaal, nl., „dat in alle kercken van onze Unie werde ingevoert eene eenvoudige ende besondere manier van catechiseeren, nyet alleene om de jonge jeucht maer oock vele volwassene, die gantsch onwetende zijn, in de eerste gronden des geloofs te brengen tot kennisse van hare salicheyt. Ende werden mitsdesen alle kercken in dese provincie vermaent, de practijcke van dien van nu aff, zoevele moegelyck is, te beginnen, gelijck alrede met groote vrucht in sommige kercken van Zeelandt is gedaen." 3)

Na eene zoo breede voorbereiding in al de provincies der Unie, was het geen wonder, dat op de synode nationaal de

---

1) Reitsma en van Veen II, p. 174.
2) ibidem II, p. 301, 348, 370.
3) ibidem V, p. 148.

zaak der catechisatie ernstig besproken werd. Tot dusver was het catechetisch onderwijs in den regel beperkt tot het leeren van den catechismus in de scholen, en tot de prediking van den catechismus in de kerken. In de 14e sessie werd eerst over de catechismusprediking gehandeld, hare noodzakelijkheid betoogd en opgelegd haar geregeld te houden, al was het getal hoorders ook klein. Aan het slot werd medegedeeld dat de synode verzocht was om „een bekwamen weg te bedenken voor de betere onderwijzing der jeugd en der ouderen in de gereformeerde christelijke religie."

Over deze gewichtige materie werd in de 15e sessie door de uitheemsche godgeleerden advies uitgebracht, terwijl in de 17e sessie het synodale besluit, aangaande een nadere catechisatie der jongen en ouden naar de verschillende adviezen werd vastgesteld. In hoofdzaak werd het volgende besloten.

Er moet drieërlei catechisatie zijn: in de huizen van de ouders; in de scholen van de schoolmeesters; en in de kerken, van de predikanten, ouderlingen en lezers of ziekentroosters. De overheden en allen die over kerken en scholen toezicht hadden, zouden vermaand worden voor dit stuk zorg te willen dragen. De ouders moeten naar hun ambt hun gezin in de beginselen der christelijke religie onderwijzen; tot de vreeze Gods vermanen; plaatsen uit de Schrift van buiten doen leeren, hen door eenvoudige schriftverklaring eerst voor de catechisatie in de scholen voorbereiden en later die bevorderen en de predikaties inzonderheid de catechetische met hen repeteeren.

Ouders hierin nalatig, moesten vermaand, des noodig gecensureerd worden.

Wat de scholen betreft, zij moesten overal worden opgericht en aan de overheid moest worden verzocht, om de onderwijzers van eene eerlijke bezoldiging te voorzien. De schoolmeesters moesten mannen zijn van een oprecht geloof en een vroom

leven, die de jeugd ook naarstiglijk zouden onderwijzen in de fundamenten der christelijke religie. Minstens twee dagen in de week moest der jeugd de catechismus ingeprent en verklaard worden. Drieërlei catechismus zou daarvoor gebruikt worden. De eerste voor de kinderen, bestaande uit de artikelen des geloofs, de tien geboden, het gebed des Heeren, de instelling der sacramenten en der kerkelijke discipline, met eenige gebeden, vragen op den catechismus passende en enkele schriftuurplaatsen, tot godzaligheid opwekkende. De tweede zou zijn een kort begrip uit den Heidelbergschen catechismus voor hen die wat verder gevorderd waren. De derde, de Heidelberger zelf en voor de Waalsche gemeenten, die van Genève. De schoolmeesters moesten naarstiglijk en meermalen, na de verklaring, afvragen of de zin wel begrepen was. De schoolmeesters moesten ook de jongens brengen onder het gehoor der predikatiën en daarvan rekenschap afvorderen! Aan den predikant was met een ouderling en zoo noodig een magistraatspersoon de inspectie over dezen arbeid opgedragen.

De predikanten zullen hunne predikatiën over den catechismus zoo inrichten, dat zij ook voor het begrip der jeugd gepast zijn. Daarbij is de ijver te prijzen van hen, die bovendien in de scholen de catechismuspredikatien repeteeren. Dan zullen de predikanten hen, die meerder van jaren zijn of nooit in de scholen onderwezen werden, alle weken bijeenroepen zoo uit de lidmaten der kerk als andere volwassenen om hen te catechiseeren. Die zich tot de gemeente willen begeven, moeten drie of vier weken vóór de bediening des Avondmaals meermalen en naarstig onderricht worden.

Voor het opstellen van den kleinen catechismus werden nog gedeputeerd de professoren Gomarus, Polyander en Thysius met de predikanten Faukelius, Lydius en Udemannus. Deze formuale minorum catechesium moesten of naar het model van den

kleinen catechismus in de Paltz gebruikelijk, of naar het model van het Middelburgsche Kort begrip ontworpen worden. Deze opdracht werd vervuld, maar toen de commissie gereed was scheen de synode eenig berouw te hebben over haar besluit, om naast den catechismus nog verder officieele vraagboekjes in het leven te roepen. Tenminste toen de commissie hare ontwerpen zou voorleggen, werd besloten enkele vragen uit het kleinste ontwerp bij het reeds in gebruik zijnde A B C-boekje te voegen. Het andere ontwerp werd niet eens voorgelezen, maar in plaats daarvan het Middelburgsche Kort begrip aanbevolen. 1)

In onderscheidene provinciale synoden na Dordrecht, werden nu de bepalingen van de synode nationaal in de notulen geinsereerd en op naleving aangedrongen. Als voorbeeld mogen enkele hier genoemd worden.

De provinciale synode van *Groningen* vergaderde in 1620 te Appingadam. Daar werden de besluiten van Dordrecht in deze materie aldus omschreven „dat de schoolmeesters dezen catechismus ende Nederlandsche Confessie met haere handen onderschriven, ende daernhae haere anbevohlene joeget te willen onderwijsen beloven". Voorts wat de wijze waarop zij hebben te catechiseeren betreft, werden alle vier punten medegedeeld. 2)

In *Gelderland* werd te Nijmegen, 1619, de resolutie aangaande het catechiseeren voorgelezen. 3)

In *Noord-Holland* werd in 1619 te Edam het gravamen van de classis Haarlem: „dat de catechisatie der jeucht mocht met allen ernst in alle kercken ingevoert werden ende wat vort bequaemst daerinne mocht gehouden werden?" aldus beantwoord: „dat dit stuck oock mede in synode nationali afgedaen is door

---

1) Zie verder dr. H. H. Kuyper, de Post-Acta of nahandelingen van de Nationale Synode van Dordrecht in 1618 en 1619 gehouden, p. 272 v.v.

2) Reitsma en van Veen, VII, p, 393, 394.

3) ibidem IV, p. 327.

de ordre, die aldaer op de catechisatie is gestelt ende bij gelegentheyt den classen zal bekent gemaeckt worden." 1) Het volgende jaar zat de synode te Alkmaar en besloot op een vernieuwd gravamen van Haarlem: „alsoo bijt synodus nationaal is beraemt sekere forme van catechisatie, oft niet goet en ware, dat deselve door den synodum particulier ter handt ende int werck gestelt werde?" het volgende: „Jae, ende belangende de maniere hoe, die wort aangewesen in actis synodi nationalis." 2)

Zuid-Holland had ook nog al moeilijkheid om de zaak van het catechiseeren alom goed te doen regelen. In 1624 vroeg Gorinchem hoe de catechisatien het best in trein zouden gebracht worden, waarop het antwoord volgde, dat ieder in het zijne daarin zijn best zou doen. Zelfs nog in 1658 moest Leiden's synode een gravamen van den Haag om eene nadere regeling behandelen.

Zoo ging het ook in andere provincien. Alom werd ernstig tot het houden van catechisatiën in kerken en scholen vermaand. *Friesland* zelfs besloot dat de predikanten, die in het catechiseeren nalatig waren van alle classicale of synodale „sessiën en digniteiten" zouden verstoken worden tot de nalatigheid is verbeterd. Ook werd steeds aangedrongen alleen den catechismus en het Kort begrip als vraagboekjes te gebruiken. Toch verhinderde dit niet, dat er een menigte van vraagboekjes reeds tegen het einde der 17e eeuw, en in de 18e eeuw niet minder, door particulieren werd opgesteld. Dit deed op menige synode gravamina indienen door kerken, die daarvan het schadelijke inzagen. 3) Maar het heeft niet gebaat. In onze kerken handelt

1) Reitsma en v. Veen, II, p. 91.
2) ibidem II, p. 112.
3) Vgl. het art. van N. A. de Gaay Fortman, het catechetisch onderwijs in de 16e en 17e eeuw, in het Tijdschrift voor Geref. Theol. 6e jaargang, 1899, p. 1 v.v.

ieder catecheet ook nu naar eigen goedvinden, meestal zijn vraagboekjes kiezend zelfs zonder approbatie van zijn kerkeraad te vragen. Dit is geen moedwillige eigenzinnigheid, maar een ingeroeste gewoonte m.i. tot schade van het catechetisch onderwijs. Waarom gebruikt men niet alleen catechismus en Kort begrip! De andere boekjes zijn zeker niet beter en op dit terrein is uniformiteit zonder twijfel gewenscht. Op de meeste scholen wordt aan het leeren van den catechismus, helaas, niet eens meer gedacht!

Ook onderscheidene gereformeerde theologen hebben over de catechisatiën gehandeld. Wij willen een drietal hunner, corypheeën op het terrein van „de ambtelijke vakken," hooren. Het zijn Hyperius, Zepperus en Voetius. En ook wat Koelman over dit stuk heeft.

HYPERIUS is de eerste geweest, die eene wetenschappelijke Catechetiek schreef. Ook op dit terrein is hij dus weer, gelijk op het terrein der Homiletiek de baanbreker geweest. Hij schreef „de Catechesi" opgenomen in zijn Opuscula. 1)

Nadat hij eerst een overzicht gegeven heeft van de historie der Catechese van de oude kerk, betoogt hij, dat allen, die onwetend zijn, het onderwijs in den catechismus hebben te ontvangen. Hij wil dit doen geven aan volwassenen, zoowel als aan kinderen, en wel omdat geen onwetenden tot het Avondmaal des Heeren mogen toegelaten worden. Het onderwijs der kinderen duurt tot de Confirmatie, die ook hij nog met handoplegging wil doen geschieden. Toch is zijne bedoeling duidelijk, dat het onderwijs er naar staan moet, geestelijke en verstandelijke rijpheid voor het tweede sacrament te kweeken, terwijl hij als uitgangspunt den Doop neemt en zelfs in deze zijne Catechetiek over de noodzakelijkheid van goede doopregisters handelt.

Ook over de stof der Catechese spreekt hij zich uit. Hier-

1) Ed. Basel, 1570, pag. 436 v.v.

voor heeft hij weer een eigenaardigen tekst als leiddraad gevonden. Evenals hij in zijne Homiletiek de genera concionum indeelt naar een bepaald woord der Schrift (2 Tim. 3 : 16 en Rom. 15 : 4) [1]), zoo vindt ook hij ook de stof voor het catechetisch onderwijs voorgeschreven in een woord der Schrift. Hij vindt dit in Hebr. 6: 1 en 2, en meent dat dus de Catechese te behandelen heeft: *a*. de leer der boete door uitlegging van de tien geboden; *b*. het geloof aan God, door verklaring van het Apostolicum; *c*. de leer van den Doop; *d*. de leer van den nieuwen wandel, waartoe de gedoopte verplicht is [2]); *e*. de leer van de handoplegging of Confirmatie; *f*. de leer van de opstanding der dooden; *g*. de leer van het oordeel. Dan moet nog als achtste hoofdstuk de leer van het Avondmaal daaraan worden toegevoegd.

Wat de methode betreft, wil hij, dat deze hoofdstukken eerst in het geheugen worden ingeprent; dan moet eene korte verklaring volgen, en eindelijk door teksten het verhandelde worden bewezen. Repetitie van een en ander moet door de ouders en de schoolmeesters geschieden; anders wordt de tijd voor den predikant te kort om de stukken goed te verklaren. Hij wil dat de jeugd voorts getrouw de godsdienstoefeningen bezoeke, de Schrift leere eerbiedigen en de Dienaren eere.

Evenals over zijn Homiletiek wordt over dit zijn geschrift door de beoefenaars der practische Theologie met veel lof gesproken. Sachsse oordeelt zelfs: „gegenüber diesem gründlichen Werk erscheinen die katechetischen Arbeiten späterer Theologen unbedeutend; sie enthalten Vorschriften über Einrichtung des Unterrichts und aphoristische Bemerkungen über die Methode." [3])
Hoewel instemmend met den lof aan Hyperius gebracht, doet

1) Zie mijn: Andreas Hyperius, voornamelijk als homileet, 1895, pag. 41 v.v.

2) dat is dan de beteekenis van διδαχή.

3) t. a. p. p. 289.

toch m. i. dit oordeel te kort met name aan hetgeen Voetius over de catechisatie geschreven heeft.

ZEPPERUS handelt in zijne Politici ecclesiastica over de catechisatio puerorum. 1) Hij definieert de catechisatie aldus: „institutio vel doctrina facilior, quae rudioribus, sive pueri illi sunt, sive adulti, (ut qui in primitiva novi Testamenti ecclesia ab Ethnicismo vel Judaismo Christianismum amplectebantur) Christianae religionis prima elementa, certa methodo comprehensa, viva voce proponit et a catechumenis reposcit, ut inde ad totius verbi divini doctrinam accuratius et solidius intelligendam gradus et via paretur." In deze tamelijk lange definitie wordt over het doel van de Catechese niet bijzonder met het oog op het Avondmaal gesproken. Dit komt mee doordien Zepperus hier een algemeene definitie geeft, want hij onderscheidt daarna pas de catechisatie in: privata et domestica, en: publica et ecclesiastica. Deze behandelt hij dan ieder afzonderlijk. Hij wil, dat de ouders de kinderen a lacte quasi materno zulien onderwijzen in de christelijke religie. Zoowel de moeder als de vader heeft dat te doen, ten allen tijde en bij iedere gelegenheid naar Deut. 6 : 7. Ook moeten zij met hunne kinderen de predikatien herhalen. Zulk een catechisatio domestica, betoogt Zepperus, is van het grootste belang voor de ouders zelf, voor de naasten, voor kerk en vaderland.

Deze catechisatien mogen niet nagelaten worden, ook al gaan de kinderen op de kerkelijke catechisatie. Deze geschieden in sacris ecclesiae coetibus, singulis diebus Dominicis, post conciones pomeridianas, in templis parochialibus et per hebdomadis decursum in sacellis, vel pagis, ad parochiae corpus pertinentibus. Dit moet het gansche jaar door geschieden. Bij de voorbereiding vóór het Avondmaal moeten de kinderen in de hoofdstukken der religie onderzocht worden.

1) Lib. I, C. IV—VI.

Breedvoeriger en principieeler nog wordt dit stuk door Voetius besproken. [1]) Van de catechisatie behandelt hij: 1, hare noodzakelijkheid; 2, over wie zij gaat; 3, door wie zij geschiedt; 4, naar welke methode zij plaats vinden moet. Bij het tweede stuk stelt hij allereerst de vraag: of alle christenen en of zij voortdurend moeten gecatechiseerd worden. Voor het antwoord onderscheidt hij naar het voorbeeld van Dordrecht (welk besluit hij in de eerste paragraaf geheel overneemt) de catechisatie in domestica, scholastica et ecclesiastica. Dan in simplices seu positivae et elencticae; in dogmaticae et practicae, in primae en in repetitae. Ook de catechumenen moeten in twee soorten worden onderscheiden nl. audientes et respondentes; de laatsten zijn catechumeni proprie dicti. Als men deze onderscheidingen goed in het oog houdt, moet de vraag bevestigend beantwoord worden.

Voor de kerkelijke catechisaties zijn als catechistae aangewezen de pastores et doctores seu lectores Theologiae. Zij kunnen in dit werk worden bijgestaan door candidaten en ziekentroosters. Voor de huiselijke catechisatie is van zelf de pater familias aangewezen. Is deze daarvoor niet geschikt, dan de moeder, één van de kinderen of dienstboden of een der contubernales, vooral als onder de laatsten studenten in de Theologie zijn. Voor de schoolcatechisatie is aangewezen de schoolmeester of meesteres, waarbij Voetius de gewoonte van Utrecht aanprijst, dat deze in dit stuk door den kerkeraad werden geexamineerd. Nadat hij vervolgens in den breede allerlei objecties tegen het catechiseeren door de predikanten heeft weerlegd en enkele vragen over de bevoegdheid om te catechiseeren heeft beantwoord, behandelt hij de stof der Catechese. Hierbij verdedigt hij de stelling dat men niet bij te weinig stukken mag blijven staan, de fundamentalia niet te zeer beperken, opdat de dwaling

1) Pol. eccles. Pars I, Lib. II, Tract. III, c. 1.

niet al te gereeden ingang vinde door de onwetendheid der gemeente. Zelfs mag de refutatie der valsche leer niet ontbreken. Breedvoerig wijst hij aan hoe ook de practijk der godzaligheid een plaats heeft in te nemen in de Catechese, tot welk onderwijs zich de Heidelberger uitnemend leent. Dan bespreekt hij nog de vraag of ook over teksten uit de Schrift moet gehandeld, wat hij voorstaat enz.

Over de methode van catechiseeren handelend, wil hij dat de catecheet niet alleen goed op de hoogte zij van de stof, die hij te behandelen heeft, maar ook dat hij kennis drage van de vis ingenii, memoriae et elocutionis van elk zijner catechumenen. Verschillende goede, practische wenken worden dan door hem gegeven. Voorts verdedigt hij het gebruik van één catechismus in alle kerken van dezelfde confessie en als altijd met een open oog voor de practijk, besluit hij met te zeggen, dat het niet aangaat ééne methode als bindend voor allen voor te schrijven, waar de toestanden zoo zeer verschillen.

Ut distincta sunt hominum ingenia, studia, occupationes, distincta tempora difficilia a mollibus, distinctus ecclesiarum status, distinctae ecclesiae distincti secundum amplitudinem et profectum auditores et catechumeni: sic multis modis distinctae catechisationes quod ad materiae extensionem et quod ad formam quaestionum ac responsionum.

Hooren wij nu nog naar Koelman. Hij stelt in zijn „Ambt en Plichten der Ouderlingen en Diakenen" [1]) de vraag of een kerkeraad den leeraar, die onwillig of „verzuimig" wordt bevonden, mag aandringen, om niet alleen de teedere jeugd, maar ook de volwassenen op den rustdag en in de week te catechiseeren, en om hen tot zulk eene vaste kennis der waarheid en godzaligheid te brengen, dat zij die zouden kunnen beschermen „tegen de partijen derzelve." Hij antwoordt hierop

1) Uitgave v. Golverdinge en Zoon te 's Hage, pag. 210 v.v.

bevestigend met verwijzing naar hetgeen de synode van Dordrecht hieromtrent besloot en wat de provinciale synoden naar aanleiding van dit besluit hebben vastgesteld. Ook memoreert hij het besluit van de Staten van Holland en Westfriesland, van 29 Juli 1654, door Voetius een vermaanbrief en een dwangbrief genoemd, waarbij de nalatige predikanten ernstig werden vermaand.

Hij wilde degenen, die begeeren toegelaten te worden tot het Avondmaal, nog afzonderlijk onderwijzen over de catechetische gronden der waarheid en over de practijk des geloofs, der bekeering, der zelfonderzoeking en van alle godzaligheid. Ook stond hij voor dat volwassenen, die zich niet tot verdere kennis hebben geoefend, door de leeraars zouden gecatechiseerd worden, en dat voor „jongmans en jongedochters," elk bijzonder over de controversiën of verschillen van de religie, tegen de partijen der waarheid, Papisten, Socinianen, Remonstranten enz. zou worden gecatechiseerd. Ook moesten in die catechisatiën worden behandeld de practijk der godzaligheid, de gevallen der conscientie en eenige deelen of boeken van den Bijbel. 1)

Wanneer wij de practijk der Gereformeerden hier geschetst nagaan, dan treft ons zeker de ernst en trouw waarmee de zaak van de onderwijzing der jeugd werd behartigd. Mee ook daarom hebben zij zoolang een zoo rijk gezegenden invloed op het volksleven kunnen uitoefenen en was het mogelijk, zooals het een tijdlang werkelijk in Nederland is geweest, dat een groot deel der gemeente meeleven kon in de groote vraagstukken van het religieuse en theologische leven.

Toch is in allen deele het begrip van de Catechese niet helder geweest.

1) Zie verder nog van de Gereformeerden, de inleidingen voor de catechismusverklaringen van Ursinus, Alting e.a. Ook Alsted's Theol. catech. Sectio I en Aretius, Theol. problem.

Wel het verband met het Avondmaal, het gebruik van den catechismus en het kerkelijk karakter, maar gemist wordt het rechte begrip van de verhouding tusschen gezin, school en kerk. De school is aan de kerk onderworpen; het onderwijs in de christelijke religie is geen *leervak,* maar catechisatie ten dienste der kerk. Men had geen oog voor de onderscheiden bedoeling van de school en van de kerk, geen genoegzaam inzicht dus ook in de onderscheidene eischen die aan de kerkelijke Catechese en het schoolonderwijs in de christelijke religie moeten gesteld worden. Daarbij kwam dat men voor de kerkelijke Catechese niet genoegzaam onderscheid maakte tusschen hen, die tot het Avondmaal zijn toegelaten, en die deze toelating begeeren. De eersten zijn geen catechumenen meer. Hunne voortdurende onderwijzing moet geschieden door den dienst des Woords, zoowel in de gewone als in de catechismuspredikatiën en in gemeentelijke bijeenkomsten tot meerdere kennis van het Woord Gods en der belijdenis.

Dies is het als winst te boeken, dat de catechetische oefening van den Zondagnamiddag in geregelde catechismusprediking overging en afzonderlijke catechisatiën gebruikelijk werden.

Zoo ging het voort tot *het Rationalisme* hier en elders met eene geheel andere opvatting, niet alleen van de algemeene paedagogiek, maar ook van de Catechese optrad.

In aansluiting aan het Piëtisme had Rambach in 1722 zijn „der wohl unterrichtete Katechet" geschreven, nagevolgd door Seidel, Köcher, Förtsch en Jacobi. Onder invloed van Basedow en Salzmann, gaf Miller in 1778 zijne „Anweisung zur Katechisierkunst." Hij wil het „christelijk geloof" geen theologie of dogmatiek onderwezen zien, en voert voor de Catechese het onderscheid in tusschen „Vernunftwahrheiten" en „geoffenbarte Wahrheiten". Ook Schmid staat in zijn „Katechetisches Lehr-

buch zum Gebrauch für akademische Vorlesungen" enkel verstandelijke ontwikkeling voor. Zoo ook Gräffe, terwijl Daub in zijn leerboek (1801) in de geheele christelijke openbaring niets anders ziet dan mythologie, en dienovereenkomstig in de Catechese de Vernunftreligion wil onderwijzen. Als wetenschap ging de Catechetiek in dezen tijd geheel onder, zoodat F. W. Wolfrath in 1807 in zijn leerboek de Catechetiek geheel tot een formeele wetenschap verlaagde. Vanzelf gaf de „Aufklärung" ook tal van eigen catechismi en catechisatieboekjes, het een al zouteloozer dan het ander.

De kerk was voor het Rationalisme niets dan een opvoedingsinstituut, de predikant volksopvoeder en volksverlichter, opleidende tot deugd en menschelijkheid.

Wel kwam er met Schleiermacher weer eene kentering ten goede, maar toch werd de Catechese niet, wat zij moet zijn. Hij bracht de practische Theologie en met haar ook weer de theorie der Catechese tot eere. Een eigen, helder omschreven doel staat hem echter niet voor den geest. De Catechese is hem „religiöse Erziehung der Jugend." 1) Een catechismus te gebruiken dunkt hem verkeerd. Men moet de Schrift zelf nemen en door samenhangend lezen de voorstelling van het complex der religieuse waarheden van de evangelische kerk wekken. De Confirmatie dient om de religieuse mondigheid te constateeren.

Onder den invloed van de theologie van Schleiermacher staan vele schrijvers over de Catechetiek. Algemeen is het doel van mannen als Hüffel, Kraussold, Palmer, Nitszch: een opvoeding tot christelijk geloof en wandel. Bij de meesten komt de catechismus pas in de laatste plaats. Zij gaan van de Bijbelsche geschiedenis uit. Weer anders is von Zezschwitz in zijn standaardwerk over de catechetiek. Hij is streng Luthersch en beperkt

1) Zie verder zijne Pract. Theologie, 1850, p. 347 v.v.

de stof der Catechese uitsluitend tot het onderricht in den catechismus.

Th. Harnack schreef zijne Catechetiek, omdat, naar hij in het „Vorwort" zegt, v. Zezschwitz geen „kurzere Bearbeitung" der Catechetiek heeft gegeven.

Als winst valt in de nieuwere handboeken als van Achelis, Sachsse, Krauss e. a. te vermelden, vooreerst de ontevredenheid over de bestaande toestanden, de drang naar verbetering en dan de waardeering van de oude catechismi voor het onderwijs. Sachsse zegt zelfs: „die Versuche neue Katechismen herzustellen, sind so kläglich ausgefallen, dass man je länger je mehr zu den Katechismen der Reformation zurückgekehrt ist." 1) Hopeloos verdeeld is men echter over de middelen tot verbetering. Die zal men ook niet goed kunnen aanwijzen, dan tenzij men aard en doel van de Catechese, haar bepaald kerkelijk karakter en verband met de beide sacramenten beter inzie.

In ons land trad Muurling in zijn practische Godgeleerdheid op voor het ideaal, dat de Catechese zij „een deel der opvoeding van den mensch tot Christen en christelijke volkomenheid." 2) Ook van Oosterzee schreef in zijne practische Theologie over de Catechetiek. 3) Aan zijn dogmatisch standpunt getrouw, stelt hij als doel der Catechese: vorming tot onderdaan van het koninkrijk Gods. Dat einddoel zoekt zij te bereiken bepaald langs den weg van christelijk onderwijs. 4) Daartoe moet zij zich zoo nauw mogelijk aansluiten aan hetgeen door middel van den ontvangen doop, het huiselijk leven, het christelijk schoolonderwijs, en de openbare godsdienstoefening gedaan is of wordt in het belang der aanstaande gemeente. 5)

1) t. a. p. pag. 250.
2) 2e druk, 1860, pag. 165.
3) Practische Theologie, 1878, II, p. 138 v.v.
4) t. a. p. pag. 165.
5) t. a. p. pag. 169.

Hoewel gaarne hulde bewijzend aan veel goeds wat door van Oosterzee in dit werk is gegeven, kan toch zijn uitgangspunt onze instemming niet vinden. Zoo is er weer geen scherpbelijnd optreden van de Catechese naast gezin en school mogelijk, en komen nòch de Doop, nòch het Avondmaal tot hun recht, als uitgangspunt en doel van de kerkelijke onderwijzing.

Samengevat leert ons de historie, dat de kerk des Heeren op de Catechese altijd hoogen prijs heeft gesteld. Zij het ook dat het kinder-catechumenaat lang op regeling heeft gewacht, zoo is toch duidelijk, dat steeds kennis door onderwijzing opgedaan noodig werd geacht voor het optreden in het kerkelijk leven. Rome zocht het karakter in het zijn van een geschikt middel, om te maken tot gehoorzame leden van het kerkelijk instituut — de Luthersche ontwikkeling zocht haar wezen in het leiden tot het examen in het geloof en de Confirmatie, terwijl de Gereformeerden beter haar wezen verstonden als kerkelijk onderricht, leidende tot het tweede sacrament, maar toch nog niet scherp genoeg het eigen karakter van de Catechese onderscheidden van de algemeene onderwijzing van de religie. De nieuwere ontwikkeling, die het Rationalisme van de volksopvoeding tot deugd en plicht verdrong, staat te zeer onder den invloed van Schleiermacher's Theologie om een juist beeld van de Catechese te geven.

II

Als wij nu het karakter van de Catechese zullen trachten te bepalen, dan moet men hierbij letten op de tweeërlei beteekenis, die de Catechese heeft. Zij kan bezien worden van uit het standpunt van den individu, van den catechumeen, of ook uit het standpunt van de kerk als geheel. Het laatste is dikwerf uit het oog verloren. Wanneer dit geschiedt, moet men tot het piëtistisch ideaal komen en de Catechese alleen beschouwen als een hulpmiddel om allerlei gemoedsaandoeningen te kweeken, die dan tot een methodische bekeering leiden, die zich in herhaling van het doorleefde voortzet. Wanneer men aan de andere zijde het individueele geheel verwaarloost, dan vervalt men in een ander euvel, dat alle paranese uit de catechisatie bant en alleen op intellectueele vorming zich toelegt. En bovendien zal elke zijde van de Catechese er onder lijden, als men haar ten koste van de andere op den voorgrond zet. Het individueele kan niet bloeien dan in de gemeenschap met het geheel, en het geheel zal zich niet zuiver bewaren, dan wanneer ook het individueele tot rijpe ontwikkeling gebracht wordt.

Dr. Kuyper heeft in zijne Encyclopaedie deze lijnen juist uitgestippeld. 1) Bij breedere uiteenzetting naar de grondge-

1) III, pag. 504, v.v.

dachten van onze Gereformeerde belijdenis kan men tot geen ander resultaat komen.

Met dit tweeërlei doel voor oogen noemen wij de Catechese: het onderricht der kerk van hare gedoopte leden door haar zelve in hare ambten met gezag gebracht, om hen te brengen tot het sacrament van het Avondmaal; en om door die vorming hare continuiteit te verzekeren en haar leven tot rijkeren bloei op te leiden.

Om deze beschrijving te verstaan en te verdedigen, moet voor het eerst aangegeven doel allereerst de verhouding bepaald worden, waarin de Catechese staat tot de opvoeding in het algemeen en dus ook hoe hare theorie in verband staat met de algemeene Paedagogiek. Daaruit volgt dan de bepaling van het onderscheid tusschen hetgeen onze vaderen huis- en schoolcatechisatien noemden, en het kerkelijk onderricht.

Aan de eene zijde moet voor de *methode* van onderwijzing wel het verband vastgehouden worden met de algemeene Paedagogiek. Dit vloeit van zelf voort uit de verhouding van natuur en genade in het algemeen. God heeft ook wetten gegeven voor de onderwijzing der kinderen; wetten, wier kennis onvolledig en verdorven is door de zonde, maar die bij het licht der Godsopenbaring weer moeten worden opgespoord. Die wetten te doen kennen is de taak der christelijke Paedagogiek, die bij dezen haren arbeid uitgaat van het feit der zonde en der herscheppende genade, en dus ook aanwijst hoe nu, naar die eeuwige wetten Gods, gelegd in onze natuur, moet gehandeld ook bij hen, in wie dat verderf der zonde nawerkt. Zij moet rekenen met de natuurlijke ontwikkeling van het kind, maar ook met de verduistering van het verstand en de verderving van den wil door de zonde.

Een goed catecheet moet dus ook zijn psycholoog, en tegelijk weten hoe de algemeene Paedagogiek hare regelen stelt voor

het inprenten der kennis in het bewustzijn en voor het buigen van den wil om de bestemming voor het menschelijk leven weggelegd na te jagen, als betrachting van hetgeen in het bewustzijn werd opgenomen. Hier ook „leeren en doen onderhouden."

Het staat dus met de Catechese juist als met de prediking. De regelen voor haar te stellen zijn niet los te maken van de regelen der algemeene Rhetorica. Voor het formeele gedeelte van de theorie van de Bediening des Woords moet dit verband gehandhaafd. De grondregelen, die voor stijl, gebaar en wat dies meer zij, gelden, moeten ook voor de prediking betracht, zij het gewijzigd naar het eigen doel. Hetzelfde geldt voor de uitlegkunde, en elk stuk der Theologie dat zich voor een deel met formeele regelen bezig houdt. Zelfs zal om heel de Theologie te kunnen beoefenen, dit verband met de generale wetenschap niet mogen miskend worden. Een goed Theoloog moet zijn klassiek gevormd, philosophisch onderlegd. Daarom eischt onze studie niet minder breede algemeene propaedeuse dan elke andere wetenschap.

Maar nu omgekeerd. Evenmin als heel de Theologie een onderdeel mag heeten van de Philosophie of de Homiletiek verlaagd tot een afdeeling van de Rhetorica of de Hermeneutiek uitgeroepen als een stuk van de algemeene uitlegkunde, mag de Catechetiek beschouwd worden als een onderdeel van de algemeene Paedagogiek en de Catechese niets dan een gesubordineerd deel van de algemeene opvoeding. Zij heeft een eigen karakter, doel, stof en methode.

Het algemeene onderricht heeft tot bepaalde bedoeling in te leiden in „de denk- en levenssfeer van het kosmische zijn." 1) Dit vormt den mensch opdat hij zijne bestemming als schepsel Gods vervulle naar den aard en de bedoeling van zijne formatie. Het bedoelt dus hem in staat te stellen zijne taak in de cultuur

1) Dr. Kuyper, Encyclopaedie, III, pag. 508.

te volbrengen, tot 's Heeren eere, eigen zegen en nut van hetgeen aan 's menschen heerschappij onderworpen werd. Ook voor deze taak moet het licht Gods stralen op den weg, dien wij hebben te bewandelen. Maar toch is de bedoeling van dit onderwijs geheel anders dan bij de kerkelijke Catechese.

Eigenlijk behoort dit „inleiden in de denk en levenssfeer van het kosmische zijn," voor zoover dit noodig is om in den kosmos op te treden in zelfstandigen arbeid, tot de roeping van het huisgezin. Maar omdat het huidige cultuur-leven ook van den eenvoudigsten burger veel meer vraagt dan het gezin geven kan, is uit dat gezin ook het instituut der school opgekomen, dat echter nooit den band met het gezin breken mag, maar naar oorsprong en arbeid als aanvulling en gedeeltelijke overname van den arbeid des huizes gelden moet. Maar waar de school nu overgenomen heeft een stuk van de vorming der kinderen bepaaldelijk voor *dit* leven, daar moet zij handelen naar de regelen der algemeene Paedagogiek en zich geen ander doel dan deze voorstellen. Zij mag niet worden een kerkje in het klein. Zij heeft niet tot bedoeling: evangelisatie. Hare vruchten rijpen niet op het terrein der bekeering en der heiligmaking. De Heere kan zich aldus soms van haar bedienen, maar dat doet dit terrein toch niet als het doel onderkennen, dat zij na te jagen heeft. Nu meene men niet, dat daarmede de beteekenis van het onderwijs op de school wordt onderschat. Het is geen geringe arbeid de kinderen zoo te onderwijzen en te vormen, dat zij als menschen Gods tot alle goed werk toegerust Hem dienen in het natuurlijke leven. Een taak grootsch en zwaar! En dat zelfs kan ook alleen gedaan in het licht van Gods Woord. Stof en methode, ook van het gewone onderwijs moet beheerscht door het beginsel der verlossing, die in Christus Jezus is. Daarom moet het onderwijs in de Bijbelsche geschiedenis en in de christelijke religie leervak zijn op de

christelijke school — en dan een leervak dat door zijn beginsel heel het onderwijs beheerscht. Maar wel verstaan, niet als catechetisch onderwijs, maar *als leervak*. De catechismus moet m.i. ook op de scholen onderwezen, doch niet op dezelfde wijze en met hetzelfde doel als de catechisatie dat doet. Hier moet methode en doel bepaald worden door het doel en de inrichting der school zelve, welke stukken hier niet nader kunnen ontwikkeld worden, omdat ons onderwerp dit alleen voor de Catechese aan te geven heeft. Dit te noemen is afdoende voor het betoog, dat men dus niet te spreken heeft van school-catechisatiën, gelijk vroeger wel geschiedde, maar van onderwijs in de christelijke religie.

Eenigszins anders staat het met de huis-catechisatiën. Misschien ware het ook hier zelfs beter eene andere benaming te kiezen om alle verwarring te voorkomen, maar toch zou het gaan om dezen naam te behouden om het karakter, dat de huiselijke onderrichting heeft te vertoonen. Zij gaat verder dan die op de school. Aan de ouders is heel het werk der opvoeding toevertrouwd. Zij zijn aansprakelijk voor het onderwijs, dat hunne kinderen ontvangen. En heel die opvoeding moet zijn in de vreeze des Heeren (Ef. 6 : 4). Als in het Doopsformulier de leer des verbonds in groote trekken is ontwikkeld, dan eindigt dit deel met de woorden : en de ouders zullen gehouden zijn hunne kinderen, in het opwassen, hiervan breeder te onderwijzen. De ouders kunnen dus niet volstaan met hunne kinderen te zenden naar de christelijke school of zelfs met het zenden naar de kerkelijke catechisatie, maar zij hebben wel degelijk de roeping om zelf ook op te treden. In de stipulatien aan den Doop voorafgaande, vraagt de kerk dan ook of deze roeping wordt begrepen en naar vermogen zal worden volbracht. Hun onderwijs moet dan ook gaan over de leer van het verbond en van de sacramenten. Voor hen niet een deel van het

onderwijs als op de school, maar bedoelend op te leiden in de kennis van het verbond der genade om in de paden des verbonds te doen wandelen.

Van dit al nu onderscheiden is de taak van de kerkelijke Catechese.

Zij heeft bepaaldelijk tot doel in te leiden in de denk- en levenssfeer van de kerk zelve. 1) Deze taak wordt niet vervuld door alleen het schoolonderwijs in confessionalibus te controleeren, al is die controle zoo streng mogelijk. Daartoe is de kerk wel geroepen, omdat zij weten moet of hare doopleden zóó worden onderwezen, dat hare belijdenis tot haar recht komt in de beginselen door haar gesteld voor het onderwijs der jeugd, in stof en methode. Maar hiermee kan de kerk niet volstaan. Zij moet veel meer doen: zelf hare kinderen inleiden in haar eigen denken, in de wijze van haar bestaan; zelf hen vormen voor het belijdend leven in het midden der kerk. De kerk toch heeft een eigen leven en hare leden moeten in dat leven kunnen meeleven. Daartoe moet het hun in al zijn deelen tot hunne kennis gebracht, opdat zij het verstaan en leeren lief hebben, om het zelf ook te helpen bevorderen, wanneer zij als membra completa ook hun krachten zullen wijden aan den wasdom van het lichaam van Christus.

Zoo heeft de Catechese een eigen taak, onderscheiden van de algemeene onderwijzing. Zij behoeft voor hare inrichting het verband niet te verbreken met de theorie van de algemeene opvoeding — zij mag dit zelfs niet doen om het verband door God tusschen natuur en genade gelegd. Maar toch, als de regelen door de Paedagogiek en Didactiek gesteld, in overweging komen hoever zij ook voor dit terrein hebben te gelden, dan moet deze overweging beheerscht worden door het eigen doel der Catechese. En als dit naar vollen omvang geschiedt, dan zal

1) Vgl. Dr. Kuyper, Encyclopaedie, III, p. 508.

de toepassing van die regelen een zoo geheel en al eigenaardige zijn, dat zelfs van nuanceering geen sprake is, maar de volledige zelfstandigheid van Catechetiek en Catechese bewaard blijft.

Het stempel wordt op de Catechese gedrukt door den aard der kerk zelve. Deze is de vergadering der Christ-geloovigen, die al hunne zaligheid verwachten in Christus Jezus. Maar zij is ook, in goeden zin genomen, mater fidelium, die hare kinderen voedt en opvoedt voor het Jeruzalem, dat boven is. Van uit dat oogpunt bezien, zal, gelijk later breeder zal worden aangewezen, ook hare methode van onderwijzen eene eigene zijn.

De Catechese gaat dus uit van de kerk zelve en wordt door hare ambtsdragers verricht. Haar karakter is derhalve *ambtelijk*. Dat kan van geen enkel ander onderricht worden gezegd.

De Heere Christus werkt aan zijne gemeente èn onmiddellijk èn middellijk door zijne gezondene dienaren als instrumenten. Hij is het hoofd der gemeente en uit hem vloeit de levenskracht in alle leden van dat lichaam. De band der mystieke unie wordt niet gebroken en werkt ten leven voor allen, die Christus door het waarachtig geloof zijn ingeplant. En dit geldt zoowel voor de jongeren als voor de ouderen in de gemeente. Daarom moet ook een deel van de onderrichting der kinderen der geloovigen de paranese zijn, om hen zelf het hart te doen opheffen tot ons hoofd in den hemel, dat de zijnen onderricht, leidt en troost door den Heiligen Geest.

Maar ook werkt die Christus aan zijne gemeente instrumenteel. De belijdenis dat hij is de autor primarius van alle kennis en leven, heft niet op de noodzakelijkheid en de werking van de causae instrumentales. Die zijn hier van zelf aangewezen nl. de ambtsdragers in het midden der gemeente met „de leer" belast. De „regeer-ouderlingen" hebben hier zeker ook eene roeping te vervullen. Zij hebben op allen arbeid van den Dienaar des

Woords toe te zien, dus ook op zijn arbeid in de Catechese. Het is zeker zeer te verwonderen, dat men wel-gevoelt: bij elken dienst des Woords, zelfs bij elke huwelijksbevestiging moeten opzieners tegenwoordig zijn, en dat zelden of nooit het werk van den Dienaar op de catechisatie gecontroleerd wordt. Nu is het eerste wel duidelijk, omdat men althans in onze Gereformeerde kringen goed begrijpt, dat de samenkomsten der geloovigen, waarin alleen de Dienst des Woords, der gebeden en der Sacramenten kan uitgericht worden, en ook, naar de opvatting althans van ons formulier het huwelijk bevestigd, slechts kunnen worden saamgeroepen en geleid door den kerkeraad. Maar van uit het standpunt, dat de arbeid van den Dienaar altijd moet worden gecontroleerd – of de opzieners vervullen hun roeping niet, is het onverklaarbaar en ook onverantwoordelijk, dat hier geen toezicht wordt geoefend, terwijl juist bij het onderwijs het meest gemakkelijk de zaden der dwaling kunnen worden gestrooid. Het ambt der opzieners brengt dus ook hier hun „toezien" mee.

Het onderwijs zelf behoort tot het werk van den Dienaar des Woords. Wel kan men hier, gelijk ook Voetius leerde, 1) zich van behulpsels bedienen en moet men dat ook soms wel doen, maar toch zijn dit altijd hulpdiensten, gelijk alle oefeningen, stichtelijke toespraken en leesdiensten in de publieke samenkomsten der geloovigen. De Catechese is toebetrouwd aan hem, die het leerambt bekleedt. Hij moet zoowel de kinderen der gemeente als de volwassenen onderrichten. Dit karakter is alleen, zeiden wij, der Catechese eigen. En doordien het een ambtelijk werk is, kleeft ook aan de Catechese autoriteit, even als aan den Dienst des Woords. Het gelijke onderscheid, dat er bestaat tusschen de predikatie van den Dienaar des Woords en de oefening, bestaat er ook tusschen de ambte-

1) Zie pag. 50.

lijke Catechese en de onderwijzing door den een of ander particulier geloovige in de leer der waarheid. Alleen de geroepen Dienaar treedt op a parte Dei met autoriteit bekleed. Deze laatste gedachte schuilt ook in het woord zelf dat voor dit onderwijs is gekozen. Tot staving dienen wij de historie van dit woord te herinneren, omdat het licht geeft over deze karaktertrek van het kerkelijk onderricht. 1)

Κατηχέω is een samenstelling van het latere Grieksch. In het Attisch komt het grondwoord *ἠχέω* veelvuldig voor in de beteekenis van klinken. Het voorzetsel *κατά* is verschillend verklaard. Sommigen meenen, dat het *ἠχέω* van een intransitivum tot een transitivum maakt. Hiertegenover staat echter dat *κατηχέω* niet in de Septuagint voorkomt, terwijl zij tot vertaling van den causatieven vorm anders dikwerf samenstellingen met praeposities gebruikt. Ook wordt *ἠχέω* zelf transitief gebruikt b.v. van het laten klinken van lofzangen. Cremer, die *κατά* aldus verklaart, deelt zelf mee dat *ἠχέω* zelfs in de Septuagint transitief voorkomt. 2) Von Zezschwitz wil m.i. terecht tot de locale beteekenis van *κατά* teruggaan. Deze praepositie is van breede locale beteekenis. Met den accusatief geconstrueerd kan zij zoowel aangeven b.v. in *κατά θάλατταν εἶναι* de strandbewoners, die *bij* de zee leven, als de schepen, dus die *op* de zee varen en de visschen, dus die *in* de zee leven. Met den genitief geconstrueerd is de beteekenis, geheel in overeenstemming met de oorspronkelijke bedoeling van dien naamval, naar beneden heen en van boven af. Hij dus, die de handeling verricht staat hooger dan de persoon of het voorwerp, dat de handeling ondergaat. *Κατὰ χθονός* is dan onder de aarde. Nu wordt *κατηχεῖν* niet altijd met den genitief ge-

---

1) Het breedst is de historie van *κατηχέω* onderzocht door v. Zezschwitz. Zie zijn Katechetik I p. 17 v.v.

2) Wörterbuch der Neut. Gräcität, sub voce.

construeerd, maar regeert soms ook den accusatief. Dan kan toch gehandhaafd de beteekenis naar beneden heen en verklaard uit het werkwoord zelf, dat handelend optredend den accusatief heeft, en den genitief van *κατά* terugdringt.

In het profane Grieksch wordt *κατηχεῖν* gebruikt voor het water, dat van de hoogten der rotsen stroomt en zich in de kloven stort. Zoo Theocritus Idyll. I, vs. 7. Nog eigenaardiger komt de beteekenis uit in de hierbij steeds geciteerde plaats bij Philostratus, Imag. I, 19, waar van het heilige schip gezegd wordt: *βακχεύει ἐν αὐτῇ ὁ Διόνυσος, καὶ ἐπιρροθοῦσιν αἱ βάκχαι, ἁρμονία δέ, ὁπόση ὀργιάζει, κατηχεῖ τῆς θαλάττης.* Hier moet de muziek gedacht worden niet als *langs* de zee te klinken, maar als te ruischen van het schip af naar beneden op de zee. Von Zezschwitz meent dat echter deze beteekenis van *κατά* niet als hoofdzaak kan worden volgehouden als *κατηχεῖν* straks in overdrachtelijken zin voor „onderrichten" genomen wordt, met den accusatief van den persoon, die onderwezen wordt. Hierin verschillen wij van hem. Zij het dat verba als *καταγέλλειν*, *καταχηρύσσειν* enz. alleen een accusatief van de zaak die bericht wordt bij zich hebben, dit sluit niet in dat bij een overdrachtelijk maken van *κατηχεῖν*, het onmogelijk wordt nu ook een persoonsaccusatief uit de oorspronkelijke beteekenis van *κατά* te verklaren. Alleen zouden wij dan ook niet bij de streng locale beteekenis van *κατά* willen blijven staan, alsof daardoor alleen aangegeven zou worden, dat hij die doceert uit den hooger geplaatsten katheder zijn onderwijs geeft, maar veel meer in geestelijken zin, dat hij met autoriteit is bekleed, als hij doceert. Ook kan hiertegen het argument niet gelden, dat in den „catechismus" juist het autoritaire schuilt in het antwoord en dit wordt door den leerling gegeven. Deze redeneering is beslist onjuist. Het onderricht van den catechismus ligt in vraag en antwoord samen. Dit is slechts de vorm en heel dat onderricht is

autoritair. Daarmee komt overeen de beteekenis, die het woord heeft bij Vitruvius, die van *τόποι κατηχοῦντες, περιηχοῦντες, ἀντηχοῦντες* en *συνηχοῦντες* spreekt, als hij het heeft over gebreken in de akoustiek. De *τόποι ἀντηχοῦντες* zijn dan de ruimten waar te veel echo is en de *κατηχοῦντες*, waar de klank van boven naar beneden rolt. Resonantia is dan ook *ἀντήχησισ*. Hiermee is tevens weersproken de voorstelling dat het wezen der Catechese moet schuilen in den vorm: vragen en antwoorden. Catechese was ook het onderricht, in den eersten tijd niet in dezen vorm gegoten, maar naar akroamatische methode ingericht. De Catechesen van Cyrillus van Jeruzalem bevatten geen enkele vraag, waarop het antwoord volgen moet. En dan zou ook heel het onderwijs in de Schrift zelve en in de gewoonten der kerk, niet catechetisch zijn en alleen de catechismus in engeren zin catechese genoemd kunnen worden.

In den zin van mondeling onderricht komt het woord voor bij Hippocrates, die spreekt van *κατήχησις τῶν ἰδιωτέων*, in den zin van het onderwijs, dat door den arts wordt gegeven aan de leeken over de behandeling van de eene of andere krankheid. Dus een mondeling onderwijzen, maar met de duidelijke bedoeling, dat dit onderwijs ook worde opgevolgd. In den zin van mondeling berichtgeven komt het woord later hoe langer zoo meer voor. Verzwakt in deze beteekenis, wordt het ook gebruikt voor de kennis die men van hooren zeggen heeft. In deze beteekenis komt het voor, o.a. bij Plutarchus en Philo. Deze laatste beteekenis kan het niet hebben in het Nieuwe Testament, waar het juist in 1 Cor. 14: 19 luidt: *ἀλλ' ἐν ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγους διά τοῦ νοός μου λαλῆσαι, ἵνα καὶ 'ἄλλους κατηχήσω, ἤ μυρίους λόγους ἐν γλώσσῃ.* Hier is het dus juist gebruikt voor helder en duidelijk onderwijzen. Zoo komt het in het Nieuwe Testament herhaaldelijk voor, nl. in Lucas 1: 4, Hand. 18: 25, Rom. 2: 18, 1 Cor. 14, 19, Gal. 6: 6, terwijl

het in Hand. 21 : 21 en 24 voor mededeelen, berichten wordt gebruikt. In Lucas 1 : 3 belooft de evangelist alles nauwkeurig te zullen schrijven aan Theophilus, met de bedoeling naar vs. 4: ἵνα ἐπιγνῷς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν. Hem was dus mondeling onderricht verstrekt. Dat onderricht had hij op gezag geloofd en nu zou het schriftelijk bericht van Lucas hem nader in dit alles inleiden. Om met Theophylactus den nadruk hierop te leggen, dat dus Theophilus niet nauwkeurig en slechts oppervlakkig onderwezen was, durven wij niet aan. Al is het onderwijs nu breeder, dat Lucas hem geeft, daarom is nog niet de eerste kennis eene oppervlakkige. Ook de minder diepgaande onderrichting van den beginner of van den heiden is Catechese; en ook de diepere inleiding in de kennis Gods van hem die vlak voor het Avondmaal staat is Catechese. Hier valt de nadruk op het mondeling, per viam traditionis verkrijgen van de kennis. Hetzelfde geldt van Hand. 18: 25. Apollos was κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ κυρίου. In Gal. 6: 6 lezen we: κοινωνείτω δὲ ὁ κατηχούμενος τόν λόγον τῷ κατηχοῦντι, ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς. Hier is het dus evenals in 1 Cor. 14: 19 genomen voor onderwijzing in het Woord in het algemeen. Rom. 2 : 18 noemt ook het object: κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου.

Op deze lijn ging men voort. Bij de patres wordt het algemeen gebruikt voor het kerkelijk onderricht aan hen, die zich voor den doop voorbereidden. Clemens Alexandrinus zegt: κατηχοῦνται οἱ ἐξ ἐθνῶν ἰδιῶται ἐξ ἐπιπυλῆς δεχόμενοι τὸν λόγον. In het Westen nam men den naam over en sprak van catechumeni, door Isidorus verklaard: sunt qui primum de gentilitate veniunt habentes voluntatem credendi in Christum. In de achtste eeuw geeft Leibradus, bisschop van Lyon eene uitbreiding van de definitie, reeds door Augustinus in zijn de rudibus catechizandis gegeven: qui baptizandus est prius instruatur fide;

hoc est enim catechumenum esse i.e. instructum. Catechizare est instruere.

Het woord is dus niet uitgeput als men met v. Zezschwitz er alleen in ziet: „Anfangsunterricht bleibt der entscheidend bestimmende Begriff; mündliche Ertheilung die ausschliessliche Praxis." Dat behoort er bij, maar put het begrip niet uit. Het is mondeling onderricht, maar met autoriteit gebracht, 1) en dan tot hen, die niet uit zichzelf tot de kennis kunnen komen, die dit onderwijs hun mededeelt.

Dit autoritatieve karakter van de Catechese, in den naam uitgedrukt, wordt ook door de stof, die zij in haar onderricht ontvouwt, bepaald. Wat zij leert is openbaring, die van buiten af komt. Het is niet gelijk de rationalist zich droomt, dat de mensch uit zich zelf tot kennis komt, zelf met zijn rede uit hetgeen hem omringt alle mogelijke kennis afleiden kan of uit zijne rede tot de wetenschap der waarheid komen. De kennis Gods moet door Hem zelf worden geopenbaard. Zij is neergelegd in Zijn Woord, door den arbeid des Geestes van zooveel eeuwen gebracht tot het bewustzijn der gemeente en in hare belijdenis uitgesproken. Die openbaring te leeren kennen is de taak van de Catechese. En het karakter van de Catechese wordt door deze leerstof beheerscht. Steeds heeft de Catecheet te verstaan: ik heb in te leiden in de kennis Gods, gelijk Hij zich heeft geopenbaard in Zijn Woord. Met volle autoriteit komt dat Woord tot hem, die daarin wordt onderwezen met den eisch van te worden gehoord en gehoorzaamd. Zoo sta vast, dat een van de voornaamste karaktertrekken van de Catechese is haar ambtelijk onderwijzen, met autoriteit bekleed.

Maar daarbij zagen wij in de gegeven definitie, dat haar aard meê bepaald wordt door het feit, dat zij aan de gedoopte leden der kerk van Christus geschiedt. Van onze kinderen be-

1) Zie ook de conclusie van Dr. Kuyper, Encyclopaedie III, p. 504.

lijden wij, dat zij zijn lidmaten der gemeente, in Christus geheiligd en dat zij daarom ook recht hebben op den heiligen Doop. Die Doop verzegelde aan hen al de weldaden van het verbond der genade, dat zij hebben in Christus met God. Zoowel de weldaad van de vergeving der zonden als van de vernieuwing des levens. Zij zijn in het verbond geboren en begrepen. Zoo schenkt de Doop hun die zegeningen niet, maar gaat van de gave uit en beteekent en verzegelt nu die gave der genade Gods. Nu zijn wij geen kenners van het verborgen leven, maar oordeelen alleen zooals Gods Woord het ons gebiedt.

Alzoo spreekt de Catechese, uitgaande van den Doop onzer kinderen het ten eenenmale niet uit, dat nu al hare catechumenen ook *feitelijk* wedergeboren zijn. Dat oordeel laat zij aan God over. Zelfs is in de Catechese het ernstig en dringend vermaan tot zelfbeproeving of het nieuwe leven er is en tot ontwaking komt, ganschelijk niet buiten gesloten. Hare paranese heeft zeker mee hierover te gaan, waar zij leiden moet naar het Avondmaal en dus in den weg der zelfbeproeving, gelijk die door ons formulier is aangegeven, ook onderwijst. Maar het is geheel iets anders of ik constateer dat er een feitelijke toestand gevonden wordt, of dat ik in mijne handelingen uitga van de gedachte, dat die toestand er is. Zoo is het met alle handelingen in de gemeente. Tot het Avondmaal hebben zij te komen, die zichzelf vanwege hunne zonden mishagen en voor God zich verootmoedigen. De sacramenten komen alleen den geloovigen toe. Maar als nu de kerk de sacramenten uitdeelt, dan geldt het woord : de intimis non judicat ecclesia. Zij dringt op de ernstige zelfbeproeving aan, maar heeft voor haar eigen handelen alleen den zichtbaren maatstaf aan te leggen. Zij oordeelt over geloof en wandel en heeft hen toe te laten, die niet door het tegendeel de overtuigende bewijzen van onwaardigheid om aan 's Heeren disch aan te zitten betoonen.

Ook het sacrament des Doops komt alleen den geloovigen toe. Een gedoopte, die zich blijvend verhardt, zal het ontvangen hebben van dit sacrament tot verzwaring van oordeel zijn, maar hem niet redden van den dood. Nu oordeelt ook hier de kerk echter weer niet de intimis. Zij stelt voor het recht op den Doop zichtbare kenteekenen vast, en wel of het een kind is uit geloovige ouders geboren. Maar dan blijft zij in hare verdere handelingen ook van diezelfde gedachte uitgaan. De Catechese mag in het midden der gemeente van Christus niet met de kinderen handelen als met heidenkinderen. Zij zijn kinderen des verbonds en moeten als zoodanig op de catechisatie worden onderwezen. En dit verhindert niet, nog eens zij het gezegd, het ernstige vermaan om in nieuwigheid des levens te wandelen, waar juist het verbond tot nieuwe gehoorzaamheid verplicht. Integendeel zal het vermaan ook te ernstiger zijn, als het zich, evenals het onderwijs, vastklemt aan het feit, dat onze gedoopte kinderen door het dragen van het merk en veldteeken van Christus van de wereld afgezonderd zijn. Het aanwijzen van de verplichting uit het gedoopt zijn, zal juist tot ernstig onderzoek van gansch het leven leiden en tot het bewuste wandelen voor God.

Het staat er mee als met den Dienst des Woords. Als het in zijn karakter uitkomt, dat hij uitgericht wordt in het midden van de geloovigen, dan zal er te meer kracht tot ontdekking van het hypocritisme, tot beschaming van het afgedoolde, en tot waarachtige bekeering van hem uitgaan.

Voorts mag men niet als het Piëtisme het zwaartepunt verleggen en dit zoeken in de Confirmatie als einddoel, in een methodisch bearbeiden van het gevoelsleven om tot die ure te komen, ten einde dan tot tranen bewogen een soort eed af te leggen, die in de herinnering moet voortleven en als het ware gedurig moet worden herhaald — maar uitgaande van het feit, dat onze kin-

deren zijn kinderen des verbonds, hen brengen van het eerste tot het tweede sacrament, van den heiligen Doop tot het heilig Avondmaal.

In het historisch overzicht zagen wij reeds hoe de Reformatie in het algemeen het Avondmaal als doel van de kerkelijke Catechese stelde en hoe de Gereformeerden op die lijn consequent bleven voortgaan. In andere kringen der Reformatie werd door de handhaving of invoering van de Confirmatie, deze veeleer het doel waarop men zich te richten had, hetzij in den zin van het Sacramentalisme, hetzij naar het subjectivistische ideaal van het Piëtisme.

Dit karakter van de Catechese als leidend naar het tweede sacrament, doet ons van alle subjectivisme en methodisme verschillen. Deze richtingen willen, dat de Catechese teweegbrenge allerlei persoonlijke gemoedsindrukken en besluiten om zich over te geven aan 's Heeren dienst. Deze gemoedelijke bewegingen der ziel kunnen dan worden gronden en redenen om tot het Avondmaal te komen. Hierdoor wordt heel het leven òf een zoeken naar het telkens zich herhalen van die bewegingen des gemoeds, òf een teren op het verleden. Verzekerdheid des geloofs wordt gemist; een voortgaan in kracht van de levensopenbaring kan zoo niet worden gekweekt; het christelijk zijn en denken gaat in gevoelsleven op.

Voor heel het verdere kerkelijk en bijzonder leven moet vooropstaan, dat er geen bloei des levens zijn kan, zonder voortdurend de sterking van geloof en leven te zoeken bij de middelen door God verordend, om de frischheid en kracht van ons geestelijk leven te onderhouden. Nu heeft het Piëtisme in sommige opzichten groote verdienste voor de Catechese gehad. Vroeger werd bijna nooit over de Bijbelsche geschiedenis gehandeld. Het Piëtisme heeft de verdienste haar als leerstof weer te hebben ingevoerd, tenminste haar algemeen gebruik als

zoodanig. Maar ook deze lof is niet zonder bedenking. Men voerde toch deze leerstof niet in uit historischen zin, of om de catechumenen met het Woord Gods zelf in aanraking te brengen, maar omdat men in de Bijbelsche geschiedenis velerlei aanleiding vond om tot methodische bekeering en gemoedelijk leven op te wekken. Het Piëtisme werkte eenzijdig subjectief en geraakte van het spoor door de beteekenis van de Catechese te miskennen als leidend tot het tweede sacrament.

Nòg veel scherper echter staat onze omschrijving tegenover het Rationalisme. Het goede van het Piëtisme was, dat het een einde aan het dorre intellectualisme maakte en het booze in het Rationalisme was, dat het dit in slechteren vorm weer invoerde. Het wilde de catechisanten opleiden tot waarheid en deugd. Het meest beteekenisvolle oogenblik in het leven was de ure der belijdenis. Dan trad men op om nu zelf medearbeider te zijn in den tempel der menschheid aan het komende rijk van deugd en liefde. Dat doel moet bereikt langs den weg der „Vernunft". Alles opgehangen aan den spinrag van het geheugen. Het goede kennen is het goede doen.

Zoowel het doel door het Piëtisme gesteld, als dat door het Rationalisme aangeprezen, moest de kerk als instituut vernielen. Het Piëtisme moest in haar plaats schuiven het conventikel en voor de leer eindigen in semipelagianisme, dat de mensch zelf zich bij den erneuerten Taufbund bewaart.

Het Rationalisme maakte van de kerk eene inrichting tot volksopvoeding als de lagere school tot „christelijke en maatschappelijke deugden". Alleen met het stellen van het Avondmaal als doel, brengt men den enkele tot het bewustzijn, dat de blijvende goddelijke heilswerking ons noodig is en dat in het zich voegen onder de goddelijke ordinantie alleen de voeding des geloofs geschiedt. Men heeft een objectief doel en bouwt zoo ook, gelijk wij nog nader zullen zien het

lichaam van Christus, in welks gemeenschap alleen het sacrament wordt genoten.

Het nauwe, onafscheidelijke verband tusschen beide sacramenten eischt eveneens, dat de Catechese naar het Avondmaal heen leiden moet. Het Avondmaal geeft telkens weer de verzekering en verzegeling van datgene, waarvan de Doop reeds sprak. Telkens gebruikt, versterkt en verrijkt het dat leven, waarvan de Doop het teeken en zegel is. Nu eischt het tweede sacrament bewuste keuze, geestelijke rijpheid, terwijl in den Doop het kind lijdelijk is. Om tot die rijpheid te komen moeten er enkele jaren liggen tusschen Doop en Avondmaal, jaren van voorbereiding tot deelneming aan dit laatste sacrament. Dat zijn de jaren der Catechese. Geen kindercommunie, maar ook geen jarenlang uitstel van het doen van belijdenis. Als de rijpheid voor het Avondmaal is gewerkt, dan moet de toelating volgen. Zoo wordt de afzondering van de wereld versterkt en het leven tot een zelfstandig zich ontplooien ontwikkeld, een optreden, dat bij de voeding door het Woord, zijn geestelijke krachtsvernieuwing zoekt in het Avondmaal. Daarnevens beoogt nu ook het onderwijs op de catechisatie het in staat stellen om van de bediening des Woords te genieten (reden waarom in de Encyclopaedie de Homiletiek voorop gaat en niet de Catechetiek), maar toch heeft het zijn doel pas bereikt als het gebracht heeft tot het Avondmaal. Dit is de beteekenis en het karakter der Catechese.

Wanneer wij zoo objectief karakter en doel van de Catechese omschrijven, dan wil dit niet zeggen, dat men bij de belijdenis der lippen mag blijven staan. Het is niet genoeg, dat men de waarheid der belijdenis aanvaardt zonder verstandelijke tegenbedenking. Het Woord is het goede zaad, daaraan ontbreekt niets. Maar de akker moet bereid zijn om het Woord te ontvangen. Het moet ook een persoonlijke zaak worden. Alleen

als de kerk onderzoekt, houdt zij zich aan den objectieven maatstaf. Verlaat zij dien, dan zal zij zich herhaaldelijk vergissen — want de hypocriet verstaat de kunst van nabootsen zoo goed, dat zijn doen soms het ware in schijn overtreft. Boheemsch glas kan schitteren als diamant. Vruchten uit was vervaardigd, zijn gewoonlijk fraaier dan de echte vruchten. Het oordeel verblijve den Heere, die wel van ons eischt het dringend vermaan tot zelfonderzoek, maar geen macht en recht tot beoordeelen van het hart ons geeft. Als de uitwendige teekenen er zijn van zuiverheid in het geloof, onberispelijkheid in den wandel, uitgesproken begeerte om met 's Heeren gemeente blijvend te leven en zijn dood te verkondigen, moet de kerk zich tevreden houden, al bindt zij steeds aan, dat de belijdenis der kerk is, dat ieder heeft te gelooven van haar een *levend* lidmaat te zijn en dat niemand niet rusten mag eer die wetenschap zijn deel is.

Behalve deze karaktertrekken, die de Catechese kennen doen in hare beteekenis voor den enkele, hebben wij ook bijzonder te letten op haar karakter als dienend voor *heel de kerk* om haar te doen voortzetten in de historie, haar te bewaren in rechte eenheid, in ware zuiverheid des geloofs tegen de dwaling wapenen verstrekkend, en om haar te leiden tot steeds dieper inzicht in de openbaring Gods.

De Heere vergadert Zijn kerk alle eeuwen door. Hij houdt haar in stand ook in de dagen van de meest zware verdrukking, zelfs als zij tot niets schijnt gekomen te zijn. Het is gelijk onze belijdenis leert: „deze kerk is geweest van den beginne der wereld af, en zal zijn tot den einde toe; gelijk daaruit blijkt, dat Christus een eeuwig Koning is, dewelke zonder onderdanen niet zijn kan." Maar ook dat instandhouden en ook hare uitbreiding geschiedden instrumenteel. Daarvoor moet zij het evangelie brengen tot aan de uiterste einden der aarde. Daarvoor moet het Woord getrouwelijk in haar midden bediend worden en

ook de kinderen des verbonds in de leer van dat verbond onderwezen. Zoo gaat het bestaan der kerk voort in de geschiedenis. Wel bedenke zij dat niet alleen haar bloei, maar zelfs haar bestaan in de toekomst van de getrouwe vervulling dezer taak ook afhankelijk is. Zoo menigeen harer kinderen week af. Bijna geen gemeente is er of te over zijn de voorbeelden aan te wijzen, dat er van hun gedoopte leden de tegenwoordige wereld lief kregen. En komt dat niet mede hierdoor, dat de kerk van hare zijde niet genoegzaam toezicht oefende of de catechisatiën wel getrouw werden bijgewoond? Deed zij wel altijd al wat zij kon met alle zedelijke middelen, die haar ten dienste staan om hare gedoopte leden onder hare vleugelen te houden?

Van zelf moeten de ouders ook het belang hiervan inzien. Niet alleen als ouders zijn zij daartoe verplicht, maar ook als geloovigen, als leden van het lichaam van Christus, aan welks welvaren zij mede hebben te arbeiden en dat zeker het best op deze wijze wordt bevorderd.

Nu wordt dikwerf het belang miskend, de verplichting verwaarloosd tot groote schade van den enkele, wien het geldt, maar ook tot schade van Gods kerk, die zeker veel talrijker en machtiger optreden kon, als er niet zoovelen, in haar midden gedoopt, later afweken. Voor alles wordt vaak gezorgd, maar het schijnt onmogelijk bij vele werkkringen een uur voor Catechese te bedingen. En indien al, dan wordt zoo weinig aan de voorbereiding van dit gewichtig uur gedaan, dat, al komt men tot belijdenis, menigeen zoo weinig onderlegd wordt bevonden, dat hij zijn leven lang een lid blijft, niet in staat recht mee te leven met het leven der kerk. Dit is een wonde plek in het kerkelijk leven. Vooral vele jongelingen, dikwerf juist van goeden aanleg, gaan voor de kerk verloren doordien alles gedaan wordt voor de maatschappelijke ontwikkeling en weinig of niets voor hunne bestemming en roeping

als leden der kerk. Daarmee komt de kerk in gevaar. Nog eens: niet alleen haar meerder of minder welzijn hangt af van de Catechese, maar zelfs ook haar blijvend bestaan.

Ook echter haar bewaard blijven bij de rechte *eenheid*. Juist de te voren geschilderde karaktertrek, dat de Catechese leiden moet tot het Avondmaal wijst hierheen. Het Avondmaal toch is de disch waar de Heere zijn *volk* spijzigt. Bij den Doop treedt het individueele veel meer op den voorgrond. Evenals Israël bij het pascha vieren juist als een door den Heere verlost *volk* optrad, is het ook met het Avondmaal. Dat wordt zoo schoon geleerd in ons formulier: „daar benevens, dat wij ook door den zelfden Geest onder malkanderen, als lidmaten van één lichaam, in waarachtige broederlijke liefde verbonden worden; gelijk de heilige Apostel spreekt: één brood is het, zoo zijn wij velen één lichaam, dewijl wij allen ééns broods deelachtig zijn. Want gelijk uit vele graankorrels één meel gemalen, en één brood gebakken wordt, en uit vele beziën, samengeperst zijnde, één wijn en drank vliet, en zich onder een vermengt; alzoo zullen wij allen, die door het waarachtig geloof Christus ingelijfd zijn, door broederlijke liefde, om Christus onzes lieven Zaligmakers wille, die ons tevoren zoo uitnemend heeft lief gehad, allen te zamen één lichaam zijn, en zulks niet alleen met woorden, maar ook met de daad jegens elkander bewijzen."

De Doop is niet het gemeenschaps-sacrament maar verzegelt aan den enkele de rechten van de gemeenschap. Bij het Avondmaal wordt als des Heeren lichaam door ons zijn dood verkondigt. Het bindt de gemeente samen, doet hare organische eenheid duidelijk aan het licht treden. Voor dit sacrament nu, niet alleen in zijn beteekenis voor den catechumeen maar bijzonder ook voor heel de gemeenschap der kerk, leidt de Catechese op en moet zij dus ook het karakter vertoonen, dat zij die eenheid in haar onderwijzen op het oog heeft.

Naast die eenheid komt ook *de zuiverheid* der kerk in het geloof ter sprake. De Heere heeft haar den Heiligen Geest geschonken, opdat die haar leiden zou in alle waarheid. Als vrucht van die leiding zoovele eeuwen door, heeft zij hare kerkelijke belijdenis. Steeds meer deed de Heilige Geest haar kennen van de diepte der verborgenheden, die in de Godsopenbaring zijn ontsluierd. Maar dat kostelijk kleinood moet ook zuiver aan de komende geslachten worden overgeleverd.

De voortplanting van de zuivere leer moet mee vooral door de Catechese geschieden. Wee der kerk als hare Catechese door dwaling wordt verpest. Dat werkt tot in geslachten na, gelijk zoo dikwerf in de historie is gezien. Onkunde doet afdwalen. En dat niet alleen. De belijdenis is opgegroeid te midden van veel strijd met allerlei dwaling, die van alle kanten opdook om de ware leer tegen te staan. Nooit kan Satan der kerk meer schade toebrengen, dan wanneer het hem gelukt positief de dwaling op hare erve ingang te doen vinden. De andere zonden verslaan hare duizenden, maar de dwaling voert hare tienduizenden in het verderf. Als de kerk in den strijd met de dwaling bezwijkt en hare belijdenis inruilt voor kettersche leer, dan vallen er jaren achtereen ontallijke slachtoffers in Satan's klauw. Nu leven de leden der kerk niet afgezonderd. Zij komen met het volle leven in aanraking. Dat moet, om ook aan het Christendom zijn socialen invloed in gansch het zijn der menschheid te verzekeren. Maar het brengt ook het gevaar mee, dat de stroom van dit leven te machtig wordt en mede afvoert hem, die geen kracht heeft om te weerstaan. Vooral geldt dit de worsteling der geesten; niet minder dan de verleiding tot zonde en tot zoeken van het aardsche. In den een of anderen vorm kruist gewoonlijk de dwaling het pad van een ieder. Zal de leer zuiver blijven en niet door de dwaling verdorven, dan moeten de belijders kennis

van hun leer hebben en wapenen bezitten om den erfvijand te weerstaan.

De getrouwen tijdens de Remonstrantsche troebelen hebben terecht geklaagd, dat de weinige kennis en dus ook het geringe weerstandsvermogen tegen de aanvallen op de diepe fundamenten der belijdenis, oorzaak waren dat de Arminiaansche ketterij zoo snel zich verbreiden kon in 's Heeren kerken in deze landen. Nevens den Dienst des Woords moet met name de Catechese arbeiden, dat de leer zuiver aan de geslachten worde overgeleverd, opdat deze haar kennend en liefhebbend haar ook verdedigen tegenover de listige omleidingen des duivels, die door leugengeesten de kerk des Heeren zoekt te verstoren.

Zelfs hebben de geloovigen ook de taak niet alleen die belijdenis te bewaren en te verdedigen, maar ook om haar beter verstaan en rijker aan de geslachten over te leveren. Ook in dit opzicht moeten de ouders schatten vergaderen voor de kinderen. Wanneer het geestelijk leven en de heldere kennis bij de kerken niet diep genoeg gaat om dit te doen, dan hebben zij zich daarover aan te klagen bij den Heere en althans er aan te arbeiden, dat hare kinderen het erfgoed der belijdenis recht leeren kennen en waardeeren, biddend van God, dat het den volgenden geslachten dan gegeven worde, om, wat ons niet is gegund, aan het breeder en rijker belijden te mogen arbeiden. Zal dat mogelijk zijn, dan moet het komende geslacht wel allereerst de geldende belijdenis door en door kennen, waarvoor met name de Catechese te zorgen heeft.

Samenvattend keeren wij tot onze definitie terug en noemen als de kenmerken der Catechese, dat zij ambtelijk onderricht is, dies met autoriteit bekleed; de gedoopte leden naar het Avondmaal heenleidt; het blijvend bestaan der kerk verzekert en ook haar leven tot rijkeren bloei in het belijden zoekt op te heffen.

III.

De invloed van de beschouwing over het karakter van de Catechese is vanzelf zeer groot voor de vraag naar hare stof en methode. Haar karakter en roeping bepalen vanzelf de stukken, die zij onderwijst. In den eersten tijd beperkte de leerstof zich tot het Doopssymbool. Sinds de derde eeuw komt daarbij het Gebed des Heeren. Een derde hoofdstuk was reeds tijdens het leven van Augustinus daaraan toegevoegd, de praecepta Dei. Dit was niet de Decaloog, maar het gebod der liefde naar Mattheus 22 : 37—40. De Decaloog is als catechetische leerstof ingevoerd in dienst van de biecht, althans niet vóór de tweede helft der Middeleeuwen.

Daarbij kwamen langzamerhand de volgende stukken: het natuurgebod, de drie theologische deugden (geloof, hoop en liefde), de zeven gaven des Geestes (Jesaja 16), de consilia evangelica, de acht zaligheden (Matth. 5 : 3—10), de zeven werken der barmhartigheid (Matth. 25 : 35 en 36, Tobias 1 : 20), de zeven kerkelijke geboden, de drie kapitaalzonden, de zeven hoofdzonden, de zeven zonden tegen den Heiligen Geest, de negen vreemde zonden, de vier ten hemel schreiende zonden. Al deze stukken zijn in de Middeleeuwen herhaaldelijk uitgelegd door mannen als Otfried, Notker, Labeo, Bruno von Würzburg, en ook in de biechtboeken. In den nieuweren tijd willen ook de Roomsche Catecheten de traditioneele leerstof aanvullen

met de Bijbelsche geschiedenis. [1]) Bepaaldelijk echter met het doel om voor te bereiden het onderwijs in den catechismus. Een inleiding in de Godsopenbaring als zoodanig kent Rome niet, dat immers de perspicuitas scripturae loochent en den Bijbel aan de leeken in den regel onthoudt. In den catechismus worden de traditioneele stukken der leer ontwikkeld, maar van zelf altijd zoo, dat de catechumeen tot gehoorzaam dienaar der kerk wordt voorbereid. De kerkelijke dogmata worden ontwikkeld en de afwijkingen bestreden op eene manier, als dat van Rome is te verwachten.

De *Reformatie* koos voor de ontwikkeling der gezuiverde belijdenis. De stukken door Rome's dwaalleer opgesteld, die de zuivere belijdenis Gods verdonkerden werden verworpen en bestreden; en uit het Woord Gods werd de rechte leer voorgesteld, beleden en onderwezen. Een eigenaardig onderscheid teekent echter ook hier de twee groote afdeelingen van de Reformatie. De Lutherschen staan voor: het onderwijs alleen in de fundamenteele leerstukken. De Gereformeerden wilden verder gaan. De catechismi van de laatsten zijn bovendien gewoonlijk meer systematisch en grooter dan die van Luther.

Het *Piëtisme* koos voor veel lessen uit de Bijbelsche geschiedenis. Het wilde echter geen Bijbelsche geschiedenis leeren, maar Bijbelsche geschiedenissen. Dus niet inleiden in de historische ontwikkeling der Godsopenbaring, maar los naast elkander geplaatste historiën, uitgekozen met het oog op het doel door het Piëtisme gesteld: bekeering op methodische manier en spiritualistisch getinte vroomheid. Ook de leer moet met dat doel behandeld worden.

Het *Rationalisme* kent alleen oppervlakkige moraal, is aller dogmata vijand en vulde zijn leerboekjes met flauwe en

1) Zie o.a. I. Schüch, Handbuch der pastoral Theologie. Neunte Aufl. 1893, p. 208 v.v.

zoutelooze lessen over deugd en plicht, over waarheid zonder geloof.

Naar de bij de definitie der Catechese gestelde beginselen, moet de catechumeen leeren kennen het Woord van God en de daaruit opgegroeide belijdenis zijner kerk. Dit zijn de twee hoofdstukken van de catechetische leerstof.

Zoo algemeen gesteld is echter het antwoord niet voldoende op de vraag: wat moet op de catechisatie worden onderwezen. Want door het bepaalde doel wordt materieel aan deze leerstof een bepaalde richting gegeven. Allereerst dat de catechumeen moet inleven in de Godsopenbaring. De gebeurtenissen en leeringen der Schrift moeten door hem worden gekend en verstaan. Dit is eisch der Catechese, om de hooge, geheel eenige plaats, die de Schrift voor heel het leven en belijden der kerk inneemt. De christelijke kerk kan zonder haar niet gedacht worden. De Schrift is principium cognoscendi voor hare leer en voor haren cultus. Zal men dus straks hare belijdenis kunnen verstaan, ook hare inrichting recht kennen, en zelfstandig in alle deze dingen meeleven, dan moet voor alles de Schrift verstaan worden. Naar hetgeen zij verkondigt, moet het kerkelijk leeren en leven ingericht zijn. Aan haar is ten allen tijde zelfs de belijdenis appellabel. Wat niet met haar als den regel des geloofs overeenstemt moet verworpen worden; zelfs wat niet uit haar tot belijden opgroeide of tot een regel des levens werd, mag niet bestaan. Met name is dit zoo op Gereformeerd standpunt. De Roomsche heeft bij zijn onderwijs de Schrift niet noodig.

Alles wat daarvan in Rome's leer of leven indrong is vrucht van de Reformatie, reactie tegen haren invloed. Voor Rome toch is de Schrift niet meer dan nuttig; noodzakelijk is zij niet. De autoriteit van de kerk beslist. Zij zou wel buiten de Schrift kunnen, maar deze kan niet buiten de kerk. Door haar moet de Schrift tot autoriteit komen. Het is dus vol-

doende, dat de kerkleer gekend worde voor zoover het noodig is, om gehoorzaam lid der kerk te kunnen zijn en hare instellingen te betrachten.

Nu komt heel de Reformatie op voor de autoriteit der Schrift. Maar toch is het eigenaardig dat dit stuk in de Gereformeerde belijdenisschriften tot veel breeder en dieper ontwikkeling is gekomen, dan in de Luthersche symbolen. In de oudere belijdenisschriften der Lutherschen wordt over de Heilige Schrift zeer weinig gezegd. En dit komt uit tweeërlei oorzaak voort. De Luthersche kerk bouwt minder thetisch heel de leer en den cultus uit de Schrift op, dan wel, dat zij uitzuivert de Roomsche dwaling, zich zooveel mogelijk aansluitende bij de traditie. Dan: de Luthersche belijdenis gevoelt en belijdt niet diep genoeg de souvereiniteit Gods, die met name daarin wordt geëerd, dat alles leeft naar Zijne ordinantiën. De Luthersche heeft zeer vele adiaphora; vele stukken van het leven kunnen het af buiten het Woord. Daarbij komt de eigenaardige plaats, die bij de Lutherschen de wet inneemt. Zij is tuchtmeester tot Christus alleen en voor den wedergeborene slechts noodig als middel tot beteugeling van de nog inwonende verdorvenheid. Daarmee komt feitelijk het Oude Testament te staan beneden het Nieuwe Testament. Vandaar dat in de perikopen systemen der Luthersche kerk bijna alleen het Nieuwe-Testament voorkomt.

Nu sloten de Gereformeerden zich zeker ook aan bij hetgeen aan goede leer door de kerk was overgeleverd. Dr. Bavinck zegt van de Reformatie in haar geheel: ze hebben de leer der Schrift, de Apostolische geloofsbelijdenis, de besluiten der eerste conciliën schier zonder critiek overgenomen. Ze waren niet revolutionair en wilden niet van voren af aan beginnen, maar protesteerden alleen tegen de ingeslopen dwalingen. De Hervorming was niet de vrijmaking van den natuurlijken, maar van den Christenmensch. Er was dus van den aanvang af bij de Her-

vormers eene analogia fidei, waarin zij zelven stonden, en waarnaar zij de Schrift uitlegden. [1]) Dit is zeker volkomen juist en geldt van de Gereformeerden evenzeer als van de Lutherschen. Maar wanneer de Gereformeerden zich nu bij de zuivere ontwikkeling der kerk aansloten, dan deden ze dit telkens met betoog voor het dogma uit de Schrift. Men zie bv. art. 9 van de Confessie. Ook de stukken, algemeen geldend, worden breed in de Confessies besproken en uit Gods Woord bewezen.

Waar dus den Gereformeerde de Schrift altijd voor oogen staat als het eenige principium cognoscendi et agendi en derhalve steeds zijne belijdenis en kerkinrichting aan de Schrift appellabel is, volgt van zelf dat in ons kerkelijk onderricht aan de Schrift zelve eene breede plaats moet worden ingeruimd. Breeder dan dikwerf het geval is. En dan gelijk gezegd is, zoowel de Bijbelsche geschiedenis als ook die deelen der Schrift, die meer dogmatisch van inhoud zijn.

Dat de historische grondslag ook bij de didactische Catechese niet ontbreken mag, is reeds door de patres ingezien. Dit volgde reeds uit het feit, dat al spoedig het Apostolicum de onderwijsstof werd. En dit symbool is terecht door Luther genoemd historia historiarum. Al was nu het onderwijs ook in hoofdzaak dogmatisch, toch bracht de breede plaats van de staten van den Middelaar van zelf mede, dat men de historie, althans van het Nieuwe Testament, ter sprake bracht.

In de verdere ontwikkeling werd de historie steeds breeder onderwezen, maar eerst altijd nog aan het Apostolicum verbonden. De Constitutiones apostolicae b.v. verbinden heel de Oudtestamentische geschiedenis aan het artikel over God als Schepper. Augustinus brengt de geschiedenis zelfstandig ter sprake. Toch is het ook bij hem slechts een orienteeren, meer niet. Hij geeft

1) Geref. Dogmatiek, Kampen, 1895, I, p. 398 v.v.

daarvoor een schets van uit het principium dividendi: het rijk Gods en de gemeenschap met God. Hadden nu zijne navolgers zijn arbeid maar voortgezet. Maar ook hier staat Augustinus ver boven allen die hem opvolgden.

Heel het onderwijs in de Bijbelsche geschiedenis bleef rusten totdat het, eenigermate althans, weer opdook in den zoogenaamden historiebijbel van de Middeleeuwen. Deze was een volksboek in wonderlijke vermenging van het wereldlijke en het geestelijke element. Zoo verscheen de historica scholastica van Petrus Comestor (1198), die voor vele navolgingen tot model en bron diende. In onderscheidene van deze historiebijbels worden geheele stukken van de algemeene geschiedenis opgenomen en allerlei legendarische toevoegselen aan de verhalen der Schrift verbonden. Als rijmkronieken drongen zij tot het volk door, en brachten zij althans nog eenige kennis der Schrift in de huizen der leeken. Zoo de rijmbijbel van Rudolf van Ems, de Christherre Chronik van een onbekenden auteur, en vroeger de Heliand. Overigens was het, gelijk bekend is, bij oud en jong droef gesteld met de schriftkennis.

Ook de „broeders des gemeenen levens" trachtten dit euvel te verhelpen. Zij stelden zelfs als grondbeginsel: het begin van het christelijk volksonderwijs is, dat het volk den Bijbel leze in de moedertaal. Vooral in ons land werd een groot getal handschriften over het leven van Jezus verspreid.

De Reformatie bracht de Schrift weer in eere. Zoowel in prediking als ook in de Catechese, waar zij in de eerste de Schrift alleen als bron eerde, en haar uit te leggen en toe te passen als taak van den Dienst des Woords verstond; en in de Catechese, doordien naar luid van haar belijden alleen schriftuurlijke dogmata werden geloofd. Zelfs werden in 1529 door Otto Brunfels in zijne Catechesis puerorum 34 lessen over Bijbelsche geschiedenissen gegeven. Ook Luther wilde in de

Deutsche Messe (1526) dagelijksche schriftlezing met de kinderen en bepleitte het belang der historie in zijne voorrede voor Galeatii Capellae Historie vom Herzog zu Mailand (1538).

Maar toch was het onderwijs in de Catechese niet alleen beslist onvoldoende, te veel overgelaten aan de school, ook was het in stof te eenzijdig dogmatisch. Wel wilden mannen als Voetius blijkbaar ook onderwijs uit de Schrift zelve. Immers in de voorrede van Voetius voor zijne catechisatie over den Catechismus, zegt hij, dat de jeugd tot de Schriftuur zelve moet gaan en hare antwoorden daaruit zelf formuleeren, maar geen catechisatieboekjes voor de Bijbelsche Geschiedenis moet gebruiken. Toch heeft ook hij, uit vreeze dat de kennis der beleden waarheden te loor zou gaan, al te sterk het zeer uitvoerig dogmatisch onderwijs geprogageerd. [1])

Eigenlijk systematisch is de Bijbelsche geschiedenis bij de Gereformeerden pas ingevoerd door J. F. Osterwald met zijn Catechisme ou instruction de la réligion chrétienne, te Genève verschenen (1702); en door den Piëtist J. Hübner in den kring der Lutherschen door zijne Biblische Historien (1714).

Het onderwijs in de Bijbelsche geschiedenis mag niet op de Catechisatie worden verwaarloosd. En dan zij het, in onderscheiding van het Piëtisme, Bijbelsche geschiedenis die worde onderwezen en niet los naast elkander staande verhalen aan den Bijbel ontleend. Waar het gaat om kennis van de openbaring Gods mag men bij het laatste niet blijven staan. Met een bepaald principium dividendi, den theoloog zeker duidelijk uit zijne bestudeering van de Historia sacra, heeft de catecheet een leerplan te ontwerpen, dat hij in het onderwijs in de Bijbelsche geschiedenis volgt. Dus niet maar zoo los weg, maar naar vast plan. Over de o. i. juiste methode straks.

---

1) Vgl. de voorrede van Dr. A. Kuyper voor: Voetius' Catechisatie over den Heidelb. Cat., Rotterdam, 1891.

Maar ook met den anderen inhoud van den Bijbel moet de catechumeen vertrouwd worden. Hij moet daartoe den Bijbel zelf in handen krijgen. Geen catechisant kome zonder Bijbel en catechismus ter catechisatie. Dit onderricht valt deels samen met dat in de Bijbelsche Geschiedenis. B.v. bij de behandeling van stukken als Jezus' geboorte, lijden, sterven enz., leze men gedeelten uit de profetien en brenge dus telkens waar dat kan, ook de andere bijbelboeken ter sprake. Deels valt dit onderwijs samen met dat in den catechismus, als de bewijsplaatsen worden aangevoerd en verklaard.

Doch het kan ook zelfstandig gebracht, door vooral met de oudere catechisanten, als men reeds herhaaldelijk met hen de Bijbelsche Geschiedenis heeft behandeld, af en toe stukken uit de profeten en brieven te lezen. 1)

Het andere deel van het onderwijs is dat in den catechismus.

Het behoeft geen herhaald betoog, dat de Catechese heeft in te leiden in de kennis van de belijdenis der kerk. Juist als het doel is om voor te bereiden voor de deelname aan het Avondmaal en de volle oefening van de verplichtingen aan het lidmaatschap der kerk verbonden, is kennis van de eigen belijdenis wel allereerst noodig. Zonder die kennis is het onmogelijk het leven der kerk mee te leven. De diepere stukken van den Dienst des Woords blijven onverstaanbaar. Het leven der kerk en het samenleven der kerken van dezelfde belijdenis in den lande wordt in zijn kracht niet gekend. De leiding der gemeente komt altijd door weer voor rekening van enkelen, en vaak verhindert het gebrek aan kennis bij de meeste lidmaten

1) Aan te bevelen is m.i. de volgende inrichting der Catechisatie, na de kindercatechisatie.

Eerst b.v. van 12—14 jaar: leeren van den catechismus met zeer korte toelichting. Hoofdzaak Bijb. Gesch. op de omschreven manier. Dan 14 jaar en later, hoofdzaak catechismus en herhaling Bijb. Gesch. met lezen van gedeelten uit de profetien en brieven.

reeds de uitvoering van het art. der kerkenorde, dat geregelde wisseling van den kerkeraad wil, omdat het profijt van de kerk zeker niet gediend wordt, als het sturen aan onbekwame lieden wordt toebetrouwd. Deze dingen zijn zoo helder, dat zij geen nader bewijs behoeven. De vraag is alleen hoe ver moet het onderwijs op de catechisatie gaan. Menigeen wil het zoo elementair mogelijk en is bevreesd te veel kennis te verbreiden. Het is ongeloofelijk met hoe weinig sommige kringen tevreden zijn als het de kennis geldt van hen, die belijdenis hebben te doen. Men beperkt het tot de kennis van enkele formules, het van buiten kunnen opzeggen van den Decaloog, het Onze Vader en het Credo, hoogstens met een oppervlakkig kennen van de hoofddogmata van het Christendom aangevuld. Van verstaan dier dogmata geen sprake; van het kennen van den eigen aard der kerkelijke belijdenis in onderscheiding van die van andere kerken geen spoor; van het onderscheiden der dwalingen, vooral van onzen tijd, geen gedachte.

Wanneer men nu het karakter der Catechese eenzijdig verstaat, dat zij heeft te leiden tot gemoedelijke bekeering alleen, dan is dit te begrijpen. Dan is het genoeg als men doet kennen de stukken, zonder wier kennis men niet zalig worden kan. Maar naar de gegeven definitie moet het onderwijs verder gaan. Dan komt de onderscheiding te pas, door Voetius gemaakt van: fundamentalia, die noodig zijn tot de zaligheid en fundamentalia quae ad incorporationem in bene constitutam ecclesiam visibilem requiruntur. Hiertoe behooren nu van oudsher de capita catechetica: Symbolum, Decalogus, Oratio dominica, institutio baptismi, eucharistia et disciplina ecclesiastica. Toch moet in de verklaring dezer stukken de catecheet zich niet al te zeer beperken. Voetius is daarbij niet malsch in zijn oordeel over hen, die de catechetische stukken al te zeer wilden bekrimpen. Dat doen de nieuwigheidszoekers van voorheen en thans. Zij doen

dat, opdat door dit narcotisch kruid de leden der kerk en de dienaren in slaap worden gewiegd en zij zelf hun onkruid aldus des te beter mogen zaaien. Dit stratageem is gevolgd door de Socinianen, Remonstranten en anderen. Quibus multi indocti, instabiles, tepidi, nominales reformati, neutrales, anti-praecisistae, laxi-casuistae, omnesque carnales, mundani, profani, certatim succinunt. 1)

De inhoud van de Catechese verschilt van dien der Dogmatiek niet wat de stof betreft, die ter sprake komt, maar wel wat de extensie en de methode aangaat.

Allereerst moet dus in de Catechese thetisch de leer uiteengezet worden, haar opkomen uit de Schrift betoogd en haar beteekenis voor het leven helder in het licht gesteld.

Maar dan ook moet op de controvers gelet. Daarin gaan de Apostelen in hunne onderwijzing ons voor. De stukken zwaar om te verstaan worden niet verzwegen, hunne kennis is zoowel voor de gemeente als voor hare dienaren van noode. Maar ook tegen hen, die als tegensprekers de monden moeten gestopt worden, moet de gemeente wel gewapend wezen. Dit werd reeds in ons tweede deel betoogd. Hier alleen de aanwijzing, dat dit karakter van de Catechese eischt de opname van de refutatie in het onderwijs. Dat doet de catechismus, die gegeven is om in de scholen en in de kerken aan de jeugd onderwezen te worden ook. Men denke slechts aan de Zondags-afdeelingen over de hemelvaart des Heeren, over de rechtvaardigmaking, over den Doop, over het Avondmaal, over den eed. Zelfs is het grootste antwoord in den catechismus (op vraag 80) geheel aan de refutatie eener dwaling gewijd.

Zoo heeft de Catechese dus de stof, die in de kerkelijke belijdenis wordt aangegeven te ontvouwen opdat zij hare taak vervulle, gelijk die door Dr. Kuyper omschreven wordt: „de

1) Pol. eccl. Pars I, Lib. II, Tr. III, c. 1 § 4, qu. IV.

synthese tot stand brengen tusschen het bewustzijn van den Catechumeen en de belijdenis zijner kerk." 1) Het mag dus niet blijven bij een machinaal van buiten leeren en opzeggen. Daar moet eenheid zijn met de belijdenis. Het moet ook van harte de eigen belijdenis worden. Evenmin als het in de dogmatologische Theologie blijft staan bij de Symboliek, bij het geven van de σχέσις van het Dogma, maar komt tot thetische ontwikkeling in de Dogmatiek en Ethiek en in de antithetische vakken tot positieve verdediging van het beledene — mag ook de Catechese volstaan met te doen kennen, objectief, de belijdenis alleen. Zij heeft ook synthese te beoogen en systematisch de belijdenis der kerk te doen kennen, haren schriftuurlijken grond aan te wijzen, en haar recht te vindiceeren tegenover alle afwijking.

Nu is er zeker voor het goed membrum completum zijn, nog meer noodig dan het genoemde. Wel gaat het allereerst om de belijdenis zoo sterk, dat op de Dordsche Synode zitting kon worden verleend, met goede conscientie, aan de afgevaardigden der Engelsche episcopaalsche kerk, in kerkelijk regime van onze kerken geheel afwijkend. Als het dan ook geldt gemeenschap te zoeken met buitenlandsche kerken, dan wordt allereerst gevraagd naar de belijdenis. Maar hiermede wordt allerminst gezegd, dat de inrichting van den cultus en van het kerkelijk samenleven eene onverschillige zaak zou zijn. Integendeel. Uit de door de belijdenis geponeerde beginselen moeten ook liturgie en kerkenorde worden afgeleid. Om goed te kunnen meeleven moet de catechisant althans met de hoofdbeginselen van liturgie en kerkenorde worden vertrouwd gemaakt, en de hoofdmomenten van de historie onzer kerken hem niet vreemd zijn.

Toch zou ik dit niet als een afzonderlijk stuk van het onder-

1) Encyclopaedie III. p. 509.

wijs willen beschouwd zien. Men moet de leerstof ook niet weer al te zeer uitbreiden; en dit zou alweer aanleiding geven tot een vermenigvuldigd gebruik van vraagboekjes, waardoor toch de kennis niet vermeerdert. Maar wel moet van de gelegenheid gebruik gemaakt, om waar dit kan bij de behandeling van den catechismus, op deze stukken de aandacht te vestigen. Zoo bv. kan het hoofdbeginsel van den cultus zeer goed aangewezen bij de behandeling van vraag 98, waar het hebben van beelden tot onderwijzing der leeken wordt afgewezen, in verband met vraag 96, waar het beginsel gesteld wordt, dat God alleen vereerd worden mag op de wijze, die Hij in Zijn Woord bevolen heeft. Van zelf kan bij de Zondagsafdeelingen over Doop en Avondmaal, gehandeld worden over de formulieren daarvoor gebruikelijk en de wijze waarop de sacramenten worden bediend.

De hoofdzaken van de kerkregeering kunnen ter sprake gebracht worden bij de behandeling van vraag 85, over den christelijken ban en ook als bij vraag 54 over het instituut der kerk wordt gesproken.

Wanneer men bij deze vraag vooral voorleest en bespreekt de artikelen van onze Confessie, die handelen over de kerk enz., dan vindt men gereede aanleiding om de hoofdfeiten der historie in herinnering te brengen als: de vervolging door Rome; de afwijkingen van het pauselijke Rome; de Reformatie vooral van Calvijn; het onstaan van den Catechismus en de Confessie; de Dordsche Synode; de beteekenis van 1816, de Afscheiding en de Doleantie.

Evenzoo staat het met de grondbeginselen der ethiek, die bij de bespreking der tien geboden moeten ontwikkeld worden, waarbij men niet nalaten mag te wijzen op de vraagstukken ook van onzen tijd b.v. bij het achtste gebod op het recht van bezit.

Voor bespreking van de practijk der godzaligheid geeft de catechismus ook gereede aanleiding. Daarvoor behoef ik slechts te herinneren aan het lijstje door Voetius gegeven. [1]) Hij zegt o.a.: bij vraag 1 over den troost der geloovigen; vr. 4 en 5 over het onderzoek van de conscientie en de zelfbeproeving, de liefde tot God en den naaste; vr. 10 en 11 uitbreidingen van den goddelijken toorn en wraak, en over de helsche straffen; vr. 12—14 over het heilzame afzien van ons zelf en van alle. schepselen; vr. 21 over de practijk van het geloof; vr. 26 en 28 over de rust der ziel door een krachtig geloof; vr. 32 over het geluk en de waardigheid en voorrechten van de geloovigen; vr. 37—44 de meditatie over het lijden van Christus met zijne vrucht; vr. 42 over het goede sterven en de vertroostingen tegen de vreeze des doods; vr. 45, 49, 51 de meditatie over de verheerlijking van Christus en hare vrucht; vr. 52 de meditatie over het laatste oordeel; vr. 54 de practische meditatie over de praedestinatie en volharding; vr. 55 over de practijk van de gemeenschap der heiligen; vr. 56 en 60 de practische meditatie van de genadige vergiffenis der zonden en de rechtvaardigmaking; vr. 57 en 58 de practische meditatie van de zalige opstanding en het eeuwige leven; vr. 69 en 71 de meditatie en practijk van den Doop; vr. 75 en 81 over de practijk en voorbereiding van het Avondmaal; vr. 88—91 over de practijk der bekeering; vr. 94—114 over de motieven, hulpmiddelen en teekenen van de deugden en over de oorzaken, verschijnselen, voorbehoedmiddelen en tegengiften der zonden enz. Hieruit ziet men dat het onderwijs in den catechismus gereede aanleiding geeft om over deze stukken te handelen.

Wordt aldus de stof, die de Catechese te behandelen heeft, door haar karakter bepaald, dit geldt evenzeer *hare methode*.

1) Pol. eccles. Pars. I, Lib. II, Tr. III, c. 1 § 41.

Bij de methode komt van zelf het meest uit, het verband tusschen de Catechese en de algemeene Paedagogiek of Didactiek. Het is onderricht en daarom ook gebonden aan de eischen van het algemeen onderwijs, maar dan, niet slechts door het bijzonder karakter van de Catechese genuanceerd, doch bepaald door dat karakter zoo beheerscht, dat zij alleen in een bepaalden vorm op dit terrein gelden kunnen. 1)

In het algemeen moet de methode zich richten naar de stof van het onderwijs en naar den persoon, die onderwezen wordt. De eischen der Psychologie moeten zoowel behartigd, als de eisch dat de stof tot haar recht komt. De Psychologie vraagt, dat het onderricht zich wende tot het kenvermogen en tot het begeervermogen. En dan rekene men met de ontwikkeling van het kenvermogen, dat in den eersten tijd des levens zich meer als geheugen, en later als verstand en oordeel zich openbaart. Het geldt eerst voorstellingen te wekken. En als het denken meer op den voorgrond treedt, worden die voorstellingen verwerkt tot begrippen, oordeelen en besluiten door de werkzaamheden: comparatio, abstractio, conceptio. 2)

Men hoort in onzen tijd nog al eens beweren in navolging van Basedow, dat men het kind nooit iets moet laten leeren wat het niet begrijpen kan. Een reden dadelijk om het inprenten van den catechismus, die zoovele onbegrijpelijke dogmata bevat, tegen te staan. Deze stelling dunkt mij geheel valsch te zijn.

Als wij ons houden willen aan de ordeningen Gods, ook voor de ontwikkeling van het denkend leven gesteld, zal het onderwijs in de eerste jeugd, zeg tot tien, twaalf jaar zich juist bij het geheugen aansluiten. En wat men goed in de jeugd van buiten leert, blijft lang in het geheugen vast. Beter is de

1) Vgl. p. 58 v.v.

2) Zie verder dr. H. Bavinck, Beginselen der Psychologie, Kampen, 1897, p. 65—125.

gedachte: tracht nog niet begrijpelijk te maken voor het kind, wat de aanvankelijke ontwikkeling van verstand en rede nog verbiedt te begrijpen. Daarom zal het aanschouwelijke in de historie als grootste deel van de stof der Catechese dienen vooraf te gaan.

Maar daarbij, maak gebruik van het feit, dat in de jonge jaren het geheugen op den voorgrond treedt. Van meet af ook onderwijs in den catechismus, maar zóó dat het bestaat in het doen van buiten leeren en de noodzakelijke toelichting van het beledene om te verstaan wat de woorden uitdrukken. Het materieele deel van dit onderwijs, de behandeling van het systeem, de rechtvaardiging voor het bewustzijn, de arbeid der synthese vange men aan, als het denkvermogen in staat wordt om dit in zich op te nemen.

Zoo moet het achtereenvolgens, naar de ontwikkeling van het kenvermogen komen tot voorstellen, begripsvorming en oordeel.

De stof zelf stelt ook hare eischen in dit stuk. Als zij zich tot het kenvermogen wendt, vraagt zij, dat zij in het geheugen worde opgenomen, in haar wezen en bedoeling worde verstaan, en in geheugen en oordeel eene blijvende plaats bekleede. En zoo ontmoeten de eischen van beide belanghebbende partijen elkander in het aloude drietal: aanschouwelijk maken, begrijpelijk maken, oefening.

Het eerste geschiedt bij het behandelen van *de historie* door het verhaal. En dit doet beslist kiezen voor de methode van voorverhalen door den catecheet, en doen naverhalen door den catechisant. Voor deze methode hebben reeds mannen gepleit als Augustinus en Voetius. Waarschijnlijk omdat de catechismus is opgesteld in den vorm van vragen en antwoorden, is men er ook toe overgegaan om voor de Bijbelsche geschiedenis vraagboekjes op te stellen. Want anders komt het toch niemand in den zin

om over geschiedenis een boekje in vragen en antwoorden op te stellen. Hoogstens om voor repetitorium te dienen, maar dan is het vaak minder te doen om een helder beeld te hebben, dan om op een examen een bepaald antwoord op bepaalde vragen te kunnen geven. Vraagboekjes over historie zijn evenmin geschikt om goede kennis te bevorderen, als catechismussen op rijm. Geschiedenis moet *verteld* worden. Alle handboeken voor geschiedenis gaan daarvan uit. De catecheet moet *vertellen* en dan geve hij de hoofdstukken aan, waar de historie is te vinden, opdat de catechisant die thuis naleze en de volgende maal de geschiedenis naverhale.

Voor de, laat ik het noemen, *dogmatische stof* voldoet de catecheet aan den eisch van het aanschouwelijk maken door de formule, hier den catechismus, stipt en letterlijk van buiten te doen leeren en daarbij kort en helder de woorden te verklaren en de beteekenis van de zinnen te doen kennen, zoodat helder voor den geest komt te staan *wat* beleden wordt. Het *waarom* en *waartoe* komt later aan de orde.

Dus de historie vertellen en den woordzin van den catechismus doen kennen.

Naast de taak van het aanschouwelijk maken staat die van *begrijpelijk maken.* Ook hier geeft de oude Dialectiek een schoon drietal aan: explicatio, demonstratio, argumentatio. Het is hetzelfde drietal, als door de methodeleer genoemd: verdeeling, verklaring, bewijs.

Voor de historie heeft men bij de *divisie* aan te wijzen den handelenden persoon, de handeling zelve en hare uitkomst of doel. De nevendeelen van tijd, plaats, omstandigheden enz. worden in hunne grootere of kleinere waarde voor het geheel, van zelf bepaald door iedere geschiedenis afzonderlijk.

Wat den catechismus betreft, deze geeft zelf de verdeeling aan, zoodat het hier maar een ontleden is van het gegevene

door het aanwijzen van de verhoudingen der zinnen en zindeelen: verklaring van het afgekorte en aanvulling van hetgeen voorondersteld wordt, met de nadere toelichting van de bedoeling waarmee de verdeeling van het leerstuk gegeven wordt in den catechismus, zooals dit geschiedt.

In de *verklaring* moet gerekend worden met de verklaring in etymologischen en in materieelen zin. Het kan noodig zijn eerst woordelijk te verklaren, wanneer de woordenkeus voor den leerling min of meer vreemd is of de beeldspraak niet aanstonds kan worden begrepen. Maar hoofdzaak is de zakelijke verklaring, zoowel bij historie als bij dogmatisch onderwijs. Bij de eerste moet het feit na het historisch getrouwe verhaal, psychologisch worden verklaard. Daartoe moeten de motieven der handelingen blootgelegd met psychologische scherpte en conscientieuse nauwgezetheid. Men mag de personen niet te heilig of te groot en evenmin te slecht of te dom voorstellen. Hier blijve de phantaisie verre en men houde zich aan hetgeen de Schrift zelve mededeelt en door vergelijking weten doet. Dan dient de beteekenis van het feit voor heel de historie van de vervulling van Gods raad aangewezen te worden, omdat elk feit in de Schrift verhaald, niet alleen beteekenis heeft voor den tijd, toen het voorviel, maar eene beteekenis heeft ook als deel van het geheel. Voorts moet aangewezen de centrale beteekenis van het feit als leering, vermaning of vertroosting voor alle eeuwen, en wat het te zeggen heeft voor den tijd waarin wij leven, en ook wat de bedoeling Gods is met de openbaring van dat feit voor een iegelijk onzer.

Bij het verklaren der dogmatische stof zal men van zelf scherp bij elk onderdeel definieeren en die definitie duidelijk ontvouwen. Ook hier moet men de beteekenis van het dogma voor de andere leerstukken aangeven, en de plaats die het bekleedt in den keten van de beledene stukken laten zien.

Is alzoo het „wat" en het „hoe" in divisie en explicatie duidelijk, dan heeft nog de *argumentatie* te antwoorden op het „waarom." Dit is bij de historie alleen het bewijs uit de Schrift zelve, voor hetgeen ter verklaring gezegd werd.

Bij den catechismus moet allereerst hier de confirmatio gezocht worden in het bewijs, dat deze leer uit de Schrift is opgegroeid. Daaraan verbinde men de vergelijking met de andere symbolen onzer kerken en de verdediging van het beledene tegenover de leer van afwijkende kerken en groepen. Bij het laatste zij men eerlijk tegenover den tegenstander, geve zijn gevoelen juist weer en weerlegge hem uit de Schrift zelve. Ook wijze men op gebreken in de redeneering, die mee tot zulke dwalingen voerden. Vooral dient men dan te letten op die afwijkende richtingen en hare meest gebruikte redeneeringen, waarmee de gemeente, die men dient, in aanraking komt.

Het *„oefenen"* geschiedt van zelf door de beproefde middelen van uit het hoofd laten leeren, doen naverhalen, recaputilatie, repetitie enz.

Maar niet alleen tot het kenvermogen, ook tot het begeer*vermogen* moet het catechetisch onderwijs zich richten. Zoowel door de poort van den wil, als door die van het verstand moet men trachten binnen te dringen in heel den mensch. Kennen en doen moeten als vrucht van het onderwijs aan te wijzen zijn.

De dingen, die het kenvermogen door het verstand als waar en goed erkennen doet, moeten nu ook nagejaagd worden. Het hart moet bewerkt, zoodat het God als het hoogste goed met alle kracht zoekt en Zijne kennis boven alle dingen stelt. Ook moet het onderwijs den catechisant zoo bewerken, dat het begeeren wordt tot het doen van 's Heeren wil. 1)

Dit werken op begeerte en wil geschiedt in de Catechese

1) Voor het wezen en de werking van het begeervermogen, zie dr. H. Bavinck, Psychologie, p. 126—191.

door de oude middelen van delectare et movere. Ook in deze onderwijzing, moet het dienen van God en het volbrengen van Zijnen wil als begeerlijk worden geteekend. En dan hebben wij in onze onderwijzing dit vóór bij de Didactiek van vroeger en later, dat ons het debitum een zoo gewichtig argument is in de ars movendi.

De klassieken en in den grond ook de moderne Didactiek kunnen van een necessarium niet spreken. Men kan uit de empirie tot het utile concludeeren, van een „moeten" te spreken, dat gaat niet, tenzij men eene wet kent, bij goddelijke, bindende autoriteit gegeven. Wij hebben zulk eene wet. En te meer is dit argument krachtig voor het movere, omdat het debitum in 's Heeren naam aangekondigd, tegelijk is het meest utile voor den mensch, wien het debitum tevens het evangelie der verlossing is.

Zoo sluit zich dus het onderricht aan bij de vermogens der ziel en leert het de kennis Gods verstaan, zoeken en betrachten, omdat alleen hij die zoo voorbereid is, onderscheiden des Heeren dood kan verkondigen en als werkend lid in 's Heeren gemeente optreden kan.

Maar niet alleen is de beschrijving van het karakter van de Catechese van grooten invloed op de methode in dezen ruimeren zin van het woord, even sterk laat zich die invloed gelden, waar de methode in engeren zin ter sprake komt.

Bij het geven van onderwijs kan men *analytisch* of *synthetisch* te werk gaan.

De algemeene Didactiek onderscheidt een vierderlei analyse en synthese.

a. de materieele. Dat wil zeggen voor analyse: wat men onderscheidt staat vast en men doet het den leerling kennen; voor de synthese: het geheel staat den onderwijzer voor oogen, maar met den leerling wordt het opgetrokken.

b. de logische. De analyse redeneert inductief, regressief; de synthese deductief, progressief.

c de ontwikkelende. Bij de analyse is het dan losknoopen van het verwarde of uiteenzetten van hetgeen niet verklaard is, dus uitgaan van de gegevene waarheid om die tot het bewustzijn te brengen. De synthese zet de deductie middelen voorop en laat door die te combineeren de waarheid vinden.

d. de voorstellende. De analyse verklaart; de synthese zet uiteen, verbreedt.

Nu gaat het ook hier evenals altijd bij quaestiën van methode, dat eene absolute keuze moeielijk is te doen. Zoo immers ook met de Homiletiek. Wie daar absoluut voor de analytische methode kiest, zondigt tegen den beslist te handhaven eisch, dat in elke prediking eenheid van gedachten moet zijn, op poene van te verwarren in plaats van te concentreeren. Wie daar absoluut voor de methode der synthese kiest, in den gangbaren zin van het woord, loopt gevaar belangrijke deelen van den tekst te verwaarloozen ter wille van den logischen gang der redeneering. Op dat terrein moeten beide methoden verbonden worden.

Iets gemakkelijker is de keuze voor de Catechese.

Daar toch kan de methode der synthese alleen dienst doen voor zoover het onderwijs zich aansluit bij de conscientie en bij het testimonium spiritus sancti.

Alleen het Rationalisme, dat als de spin de web uit zichzelf wil weven, kan absoluut voor de methode der synthese kiezen. En de ethische theoloog, die uit het leven der gemeente de kennis der waarheid wil doen opkomen, zal haar een machtigen factor bij het onderwijs rekenen.

Zij weerspreken de dogmatische methode, die alleen autoritatief optreedt en willen in het gemoed der catechumeni van den persoon van Christus uit, de kennis door eigen medewer-

king doen ontstaan. Dit wordt dan de „der synthetischen Entwickelung sich anschmiegende" genetische of heuristische methode genoemd. 1)

Wij echter gaan uit van de openbaring. Uit onze definitie bleek, dat de kerk in dit haar onderricht met autoriteit optreedt, omdat zij daarin de openbaring door God van buiten af tot den mensch gebracht, te ontvouwen heeft. In dien zin moet beslist voor de analytische methode uit principe gekozen worden.

Wij hebben niet te doen gelijk Dinter de synthese omschrijft: 2) „die synthetische Form (von συντιθέναι = zusammenzetzen) führt den Schüler auf die leere Baustelle, überlegt mit ihm, wie sie zu benutzen und anzubauen sei, schafft mit ihm die Baumaterialien herbei und lässt unter seiner Aufsicht das Haus aufführen." Maar wel hebben wij naar de methode te handelen, die hij aldus omschrijft: „die analytische Form (von ἀναλύειν = auflösen) zeigt dem Kinde das fertige Wohnhaus, sagt ihm die Bestimmung des Ganzen, macht es auf die einzelnen Teile aufmerksam und auf ihre zweckmässige Einrichtung; kurz, lehrt es das Haus kennen, welches andere gebaut haben."

Zeer juist geeft hij het onderscheid aan als hij zijn beschrijving samentrekt: „jene (die analytische) lehrt Häuser kennen, diese (die sythetische) lehrt Häuser bauen." Welnu het is juist de taak der Catechese het, door 's Heeren leiding op de fundamenten der Schrift opgetrokken, gebouw der belijdenis te doen kennen aan de gedoopte leden der kerk.

Evenzoo staat het met de vraag of men, wat den vorm van het onderwijs betreft, den akroamatischen of den erotematischen (ook wel, sinds von Mosheim, verkeerdelijk socratische leervorm genoemd), dient te gebruiken. De eerste doet den onderwijzer

1) Zoo de nieuwere schrijvers over de Catechetiek. zie o.a. Achelis, pr. Theologie, II, p. 166.

2) In zijn: die vorzüglichsten Regeln der Katechetik, Königsberg, 1817.

de waarheid meedeelen en vraagt van den leerling alleen, dat hij opmerkzaam toeluistere. De tweede geeft heel het onderwijs in den vorm van vraag en antwoord.

Tot op het einde van de 17e eeuw is algemeen het kerkelijk onderricht gegeven in den akroamatischen vorm.

Daarbij staat het dan weer niet zoo, alsof de vraag *geheel* bij het onderwijs is uitgesloten, wanneer men den akroamatischen leervorm kiest. Maar dan wordt die opgenomen alleen uit paedagogische overwegingen. Het is dan alleen om de opmerkzaamheid gaande te houden, te verhoeden dat de receptiviteit in passiviteit overga en te onderzoeken of het medegedeelde is begrepen. Ook moet voor repetitie bij het dogmatisch onderwijs de vraag behouden blijven. Zoo wilde Augustinus het reeds in zijn de catechizandis rudibus. Zoo moet ook de inrichting van het onderwijs verstaan worden, gelijk het in vele Gereformeerde kerken, vooral in Frankrijk, gebruik is geweest en ten deele ook in ons land in de publieke catechetische oefeningen. Dit waren niet gelijk Achelis het noemt „Lehrgespräche" eigenlijk in beginsel erotematische, maar akroamatische onderwijzingen door paedagogische en examenvragen afgewisseld.

De eigenlijke erotematiek is weer een vrucht van het rationalisme, zoo goed als de synthetische methode voor de Catechese. De man van deze methode was Johan Lorenz von Mosheim, die haar in zijne Sittenlehre der Heiligen Schrift (1735—1770) onder den naam van socratische methode heeft ingevoerd. Wel wil hij hierbij uitgaan van de gedachte, dat er wanneer het kerkelijk onderricht begint, reeds eenige kennis aanwezig is. Maar in den grond is het, gelijk Achelis oordeelt: „die Aufklärungszeit bemächtigte sich der Methode; dem falsch gewählten Namen wurde sie gerecht, das Wesen des Christenthums verleugnete sie, als sie die Offenbarungswahrheit der

Vernunftwarhrheit gleichstellte und von der Voraussetzung aus dass in jedem Menschen dieselbe in nuce vorhanden sei, durch sokratische Fragen die Τέχνη μαιευτική des Socrates auszuüben suchte." 1) In den nieuwsten tijd is nog een poging gewaagd door M. Schian om de Socratiek te verdedigen. Maar hoeveel moeite en studie de schrijver zich heeft getroost — het vernietigende oordeel van Achelis over deze methode is er geenszins door weerlegd. 2) De sokratische methode mag niet gevolgd, als dit ook maar eenigszins leiden kan tot ontkenning van de openbaring. Zelfs al is er eenige kennis, dan is het altijd telkens weer bij het voortgaan mededeelen van nieuwe dingen. Daarom is akroamatiek de eenige methode voor het onderwijs in de Bijbelsche geschiedenis, afgewisseld met examenvragen en paedagogische vragen. De catechumeen moet hiervoor als eenig leerboek hebben den Bijbel zelf, waaruit hij als uit het principium der godskennis, onder leiding van den catecheet de kennis der eeuwige dingen put. Alleen bij het catechismusonderwijs wordt ietwat meer plaats aan de erotematiek gegeven, maar niet als methode, dat uit de rede of het gemoed van den catechisant de waarheid ontleend wordt, doch alleen gelijk Dr. Kuyper het omschrijft: de waarheid moet dialectisch in het bewustzijn ingeprent en *na geassimileerd* te zijn uit het bewustzijn uitgelokt. 3) Dus hier eenvoudig om den aard van de leerstof een uitbreiding van de examenvragen omdat zoo alleen het didactische niet alleen wordt ingeprent, maar ook beleden. Doch ook de catechismus zelf, al is die in vragenden vorm opgesteld, komt met autoriteit en moet als zoodanig worden geleerd en onderwezen.

---

1) pr. Theologie II, pag. 168.

2) M. Schian, die Sokratik im Zeitalter der Aufklärung, Breslau, 1900. Zie ook de recensie van Achelis over dit werk, Theol. Literaturzeitung, 4 Aug. 1900.

3) Encyclopædie, III, p. 510.

Ten slotte beslist onze definitie ook over de vraag: welke leerboeken er op de catechisatie moeten gebruikt worden. Voor de Bijbelsche geschiedenis en de kennis der Heilige Schrift is dit reeds genoegzaam aangegeven, n.l. dat hier de Schrift zelve moet gebruikt worden en geen vraagboekjes. Ook geen verzamelingen van opgaven, lijstjes van namen enz., die toch niet verder brengen, dan zeer uiterlijke oppervlakkige kennis. Hoogstens kan dienst doen een kleine opgave van namen en uitdrukkingen, die vertaald moeten worden om ze te kunnen begrijpen. Maar dit kan meestal wel door den catecheet worden verteld bij het onderwijs.

Wat het onderwijs in de leer betreft, daar is de Heidelbergsche catechismus voor de Nederlandsche Kerken het eenige leerboek, en voor andere kerken de catechismus in hun midden geldig. Laat ook hier de historie ons leeren en het beginsel ons leiden, al moet dit ook brengen tot het loslaten van, om der traditie wil, geliefde leerboekjes. Wanneer heeft men in de Gereformeerde kringen met den Heidelberger, en wanneer in de Luthersche kringen met den catechismus van Luther gebroken? Waarlijk niet in een tijd, die door ons lofwaardig of navolgingswaardig moet geacht worden. Het is alweer de Aufklärung. Wel waren er hier en elders ook al veel vroeger vraagboekjes in gebruik, wel niet met het doel opgesteld om den Heidelberger te verdringen, maar toch heeft ook dit feit niet weinig het doen van de Aufklärung vergemakkelijkt. De vraagboekjes zijn hier ontstaan en vermenigvuldigd, het boekje van Hellenbroek incluis, in den tijd, dat het kerkelijk en theologisch leven achteruitging. Geen van allen kan ook maar in de verte vergeleken worden met den catechismus, wat geschiktheid voor het catechetisch onderwijs betreft. Al zijn de schrijvers mannen Borstius, d'Outrein, Mel, Knibbe of Hellenbroek — zij hebben met hunne vraagboekjes aan de kerken

geen dienst bewezen, maar veeleer verwarring en verdeeldheid bevorderd. [1]) Vooral de Aufklärung, zeide ik, greep het bestaan van vraagboekjes naast den catechismus aan, om den catechismus als verouderd op zij te zetten. Zoo verklaarde Jocarde in Duitschland in 1745 den catechismus van Luther onvolledig omdat de „Pflichtenlehre" er in gemist werd, de christelijke waarheid niet systematisch voorgedragen en op het verschil in ouderdom bij de catechisanten niet gelet wordt. Van alle zijden traden de Aufklärungsmannen in het krijt. Paul Trier, Prof. Miller van Göttingen en anderen betoogden om strijd, dat de catechismus van Luther niet meer paste. Duitschland werd overstroomd met een menigte vraagboekjes in supranaturalistischen en rationalistischen geest. [2]) Hetzelfde deden in Duitschland de zoogenaamd Gereformeerde predikanten. Wedag, Pithan en vele anderen beproefden nieuwe catechismi te schrijven. Maar het ging zóó, dat het vroeger gememoreerde oordeel van Sachsse ten volle verdiend is. Geen beter oordeel valt er te vellen over de pogingen der Unionsmänner in Duitschland, om een catechismus samen te stellen voor de geunieerde kerk. Noch Hering (1783), noch Ullmann (1859), noch Sachsse zelf (1890) zijn geslaagd.

In welke richting men hier ten lande stuurde wordt voldoende bewezen door hetgeen de Groninger theoloog W. Muurling hierover als zijn gevoelen uitspreekt: „met de meer Evangelische rigting en ontwikkeling, welke de Godgeleerdheid sedert het laatst der XVIIIe eeuw, ook in ons vaderland, heeft genomen, gelijk mede ten gevolge van de betrekking tusschen kerk en staat, is ook voor de Catechese een nieuw tijdperk aangebroken, waarin eerst vele uitmuntende mannen zich niet alleen practisch,

1) Vgl. J. P. Tazelaar, de Heid. Cat. beschouwd als het leerboek onzer vaderen, Leiden, 1899, pag. 305.

2) Zie Sachsse, Katechetik, p. 246.

maar ook theoretisch, zeer verdienstelijk omtrent haar hebben gemaakt, terwijl zij daarna, vooral door de zorg van de Synode der Ned. Herv. kerk, sedert het jaar 1817, en door den invloed van het Academisch onderwijs, de hoogte heeft, waarop zij thans in onze kerk staat." Als een bewijs voor dit gezegde wijst de heer Muurling dan op het groote getal vraagboekjes, gedurende dit tijdperk verschenen, van mannen als Tilanus, v. d. Berg, Brink, Wester en Egeling ! 1)

Dit moet reeds tot nadenken stemmen ! Waarlijk door den catechismus los te laten werkt men hen in de hand, die de eenheid en de zuiverheid des geloofs willen verbreken, al geschiedt het opstellen en gebruiken van andere vraagboekjes ook met de beste bedoeling.

En niet alleen, dat het voor de *eenheid* en de *zuiverheid* van het onderwijs van het grootste belang is, ook door het feit, dat de catecheet niet als particulier godsdienstonderwijzer, maar als ambtsdrager der kerk optreedt, volgt, dat hij voor zijn onderwijs gebonden is aan de officieele leerboeken der kerk, in casu den Heidelberger catechismus en het Kort begrip.

Over de geschiktheid van den catechismus voor het onderwijs wil ik hier geen lofrede houden. Dat is zeker meer dan overbodig werk. Door voor- en tegenstanders der Gereformeerde leer is dit meer dan eens geschied. Slechts wilde ik uit de omschrijving van het karakter der Catechese als autoritatief onderricht van de kerk, ook met het doel om eenheid en zuiverheid der leer te bewaren, afleiden, dat dan ook het boek voor het onderwijs moet zijn, wat door de kerk zelve daarvoor is aangewezen. Voor de Gereformeerde kerken van Nederlandsche en Duitsche origine, de Heidelberger; voor die van Fransche afkomst de Geneefsche en voor de Engelsche Presbyteriaansche kerken de Westminstersche catechismus. Zoo

1) t. a. p. p. 160.

blijft men op de historische lijn en wordt het officieel kerkelijk karakter der Catechese gehandhaafd.

Groot van beteekenis is het catechetisch onderwijs voor de kerk in haar geheel en voor den enkele, die het ontvangt. Veel wordt, om het goed te doen, van en in den catecheet geëischt. Veel van zijne bekwaamheden als psycholoog, didacticus, paedagoog. Veel van zijn tijd en kracht om getrouw dit werk te verrichten. Maar welk een vrucht mag ook niet verwacht van de getrouwe volbrenging van dit werk: de bloei der kerk van Christus, de eere van God in een wel toegerust volk, dat voor Hem strijdt!

Daarom zij, mijne heeren Studenten, ook de bestudeering van de catechese, hare historie, beginselen en methode naar echt wetenschappelijken trant reeds in den tijd van uw verblijf aan deze School u aanbevolen; en straks in de practijk steeds ernstige voorbereiding in meditatio en oratio voor dit heerlijk stuk der Bediening uw streven.

Wat grootsch een taak het zaad der kerk, Gods bondelingen, te vormen voor hun zelfstandig optreden als belijders van 's Heeren Naam. Dat allen, die er toe worden geroepen dit mogen verstaan en met alle kracht en liefde hun gegeven, zich hieraan wijden; dan zal er steeds meer kracht van de kerken uitgaan tot bevordering van de komst van 's Heeren koninkrijk, tot het stoppen van der tegensprekers mond, tot de verstoring van Satans leugenwerk, tot den triomf van de waarheid, tot de glorie van God.

Het slot der rectorale oratie bestaat naar goede gewoonte steeds in het verhalen der fata onzer School.

Dat verhaal spreekt ook nu van lief en van leed, van zegen en van beproeving.

Ook het laatste bleef ons niet gespaard. Wel werd onze geheele kring in engeren zin in dit jaar niet getroffen door den dood, en mochten allen, die tot onze School in betrekking staan, zonder groote onderbreking althans, hun arbeid verrichten — toch werd een der Hoogleeraren diep bedroefd door het verlies zijner gade. Den 9den Mei j.l. overleed Mevrouw W. F. M. Lindeboom—Duijser. Groote troost werd door onzen broeder en de zijnen genoten, uit de wetenschap dat hun lieve doode was heengegaan naar het huis des Vaders.

En 26 Nov. j.l. verloor onze oudste Curator, de nestor onzer predikanten, Ds. J. Bavinck onze pastor loci eveneens zijne echtgenoote. Ook zij ging heen in volle verzekerdheid des geloofs.

Van anderen aard, maar ook zeer droef, is hetgeen in deze fata te melden valt, dat een der Studenten van de School moest worden verwijderd. Stemme dit ons allen tot ootmoed en zij het eene waarschuwing, om met alle macht te strijden tegen de zonde en den Heere te leven.

Maar ook waren de zegeningen Gods rijk over ons. In den kring van de Curatoren der School werd de plaats van wijlen Ds. W. J. de Haas vervuld door Ds. J. C. van Schelven, predikant

te Dieren, door de Provinciale Synode van Gelderland als verzorger der School aangewezen, en die van Dr. J. Hania door Ds. A. de Geus, predikant te de Lemmer, namens Friesland's kerken. Andere wisselingen hadden niet plaats. Curatoren, Penningmeester, Hoogleeraren, Lectoren en Studenten mochten ieder in het zijne arbeiden met lust.

Zelfs gunde ons de Heere op 19 October j.l. een bijzonder feestelijke ure. In den namiddag van dien dag werd in deze aula het zilveren jubileum gevierd van Prof. M. Noordtzij als Hoogleeraar der Theol. School. Het was den 16den September 25 jaar geleden dat Z.H.G. door Ds. J. H. Donner als President-Curator tot zijn ambt werd ingeleid met eene rede over: de hooge belangrijkheid der Theologisch-exegetische wetenschap. Op dien zelfden dag aanvaardde Prof. Noordtzij zijn ambt met eene rede over: de beoefening der Exegetische Theologie, inzonderheid van de Tekstcritiek, de Geschiedenis des Bijbels en de Exegese.

Tegelijk met zijn zestigsten verjaardag werd dit feit den 19en October onder zeer vele blijken van hartelijke belangstelling herdacht. Wij mochten den Heere danken voor hetgeen door Hem in den jubilaris aan onze School was geschonken, die in zoovelerlei arbeid zoowel op het gebied der wetenschap van de Theologie als op dat van de opleiding tot Dienaren des Woords, in dat vierde eener eeuw had mogen bezig zijn met talent, ijver en trouw. Dat Prof. Noordtzij nog vele jaren met onverzwakte kracht in ons midden arbeiden moge was toen, en is nu ons aller bede.

In het afgeloopen jaar was de gewone arbeid in examina niet gering. Niet minder dan twee en veertig examina werden afgenomen. En wel: zeventien propaedeutische, vijftien eerste en tien tweede candidaats examina. Bij de opening van den Cursus werden dertien Studenten voor de eerste maal inge-

schreven. Later nog een Candidaat van Heidelberg University, Tiffin, Ohio, zoodat nu, met de gerecenseerden, het getal der Studenten drie en zeventig bedraagt.

Voorts werd onze School gedragen door de liefde en offervaardigheid der Kerken. Het bleek, dat zij een plaats in haar midden heeft. De hoop door den aftredenden Rector ten vorigen jare uitgesproken, dat wij onder de goede en bekwame leiding van den nieuw benoemden Penningmeester Dr. H. Franssen eene onbezorgde toekomst te gemoet mogen gaan is aanvankelijk tot werkelijkheid geworden, doordien de inkomsten voor de School zijn vermeerderd. Toch moesten de Curatoren in hunne Acta van dit jaar meedeelen, dat om op den duur het evenwicht tusschen uitgaven en inkomsten te handhaven, de *gewone* ontvangsten nog belangrijk moeten stijgen. Zeker zal deze mededeeling genoeg zijn om allen, die de Theol. School lief hebben en den van haar uitgeganen zegen op prijs stellen, tot toenemende offervaardigheid op te wekken.

En nu, hooggeachte ambtgenoot, Martinus Noordtzij, draag ik, naar besluit van de Curatoren der School, het Rectoraat aan u over.

Waar ik u met een salve iterumque salve als Rector der School uitroep, doe ik dat met goed vertrouwen in uw komend regiment. Gij zijt reeds zoo dikwerf met die waardigheid bekleed geweest, dat geen onbekende last u hiermee op de schouders gelegd wordt.

Geve de Heere u ook dit jaar de noodige wijsheid en kracht om de School te besturen, zóó dat 's Heeren naam in haren arbeid wordt verheerlijkt.

Daartoe dale de zegen onzes Gods rijkelijk op u en ons allen neer, en doe Hij door uwen en onzen arbeid de Theologische School bloeien en groeien. Dat zij leve!

Snelpersdruk - J. H. Kok - Kampen.